

Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Määräys OPH-700-2022 / MUUTOKSET TEKSTISSÄ PUNAISELLA

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat	3
1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	4
1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	4
1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma	8
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet.....	13
2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat veloitteet	13
2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot.....	16
2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	19
2.4 Arvoperusta	20
2.5 Oppimiskäsitys.....	22
2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	24
2.7 Laaja-alainen osaaminen	25
Ajattelu ja oppiminen.....	27
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	27
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	28
Monilukutaito	30
Digitaalinen osaaminen.....	30
Osallistuminen ja vaikuttaminen	31
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.....	32
3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	34
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä.....	34
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	36
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	37
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.....	38
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	39
3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	40
3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa.....	42
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.....	42
Yhteistyö eri tahojen kanssa.....	43
4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen.....	45
4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys	45

4.2 Pedagoginen dokumentointi.....	46
4.3 Monipuoliset työtavat	48
4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä	48
4.5 Oppimisen alueet.....	51
Kielten rikas maailma	51
Ilmaisun monet muodot.....	54
Minä ja meidän yhteisömme.....	56
Tutkin ja toimin ympäristössäni	57
Kasvan, liikun ja kehityn	59
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia.....	61
Kaksikielinen varhaiskasvatus.....	63
5. Lapsen tuki	65
5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut	66
Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut	66
5.2 Yhteistyö tuen aikana	70
Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö.....	70
Monialainen yhteistyö	71
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	72
Yleinen tuki.....	73
Tehostettu tuki	73
Eriytynen tuki.....	74
Tuen muodot	74
5.4 Lapsen tuen arviointi	77
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana	78
5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista	80
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	82
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	83
7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	83
LIITTEET	88

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustalain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustalaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. **Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista inklusiivisten periaatteiden mukaisesti³. Periaatteisiin kuuluu kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys⁴. Inklusiivisuus on käsitteenä laaja ja se tulee nähdä kaikkia lapsia koskevana ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvänä periaatteena, arvona ja kokonaisvaltaisena tapana ajatella. Tämä perusteasiakirja on laadittu inklusiivisten periaatteiden mukaisesti, joita tarkastellaan erityisesti arvoperustaa käsittelevässä luvussa 2, toimintakulttuurin näkökulmasta luvussa 3 ja lapsen tuen näkökulmasta luvussa 5. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.**

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpia tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

¹ Varhaiskasvatustalaki (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

³ Varhaiskasvatustalaki 3 §

⁴ HE 148/2021 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varhaiskasvatustalain muuttamisesta, s. 30–31

1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

1.2 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁸

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon

⁵ Varhaiskasvatustalaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatustalaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatustalaki 1 §

⁸ Varhaiskasvatustalaki 22 §

paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰
- **yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma¹¹.**

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹².

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹³.

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹⁴. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardasta¹⁵ **tuotettua arviointitietoa** sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen¹⁶ **tuottamia arviointityökaluja**. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

⁹ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

¹⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

¹¹ **Suositus**

¹² Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹³ Varhaiskasvatuslaki 8 §

¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 65–73 §

¹⁶ **Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013)**

Paikallisen suunnitelman laatiminen ja keskeiset ratkaisut

Paikallinen suunnitelma pohjautuu [Tampereen strategiaan](#). Valtuustokaudelle 2021–2025 laadittu strategia **Tekemisen kaupunki** tähtää vuoteen 2030. Strategia pohjaa visioon, jossa tulevaisuuden kestävä ja vetovoimaista kaupunkia tehdään yhdessä. Varhaiskasvatuksessa visio on muotoiltu tunnuslauseeksi “Varhaiskasvatus ja esiopetus – yhdessä tekemällä parasta lapselle”. Strategian visiota täydentää neljä painopistettä: yhdenvertaiset yksilöt, tekevät yhteisöt, hiilineutraaleja tekoja, sekä tulevaisuuden edelläkävijyys.

Varhaiskasvatuksen järjestäjänä toimii varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palveluryhmä. Osana kaupungin sivistyspalvelujen kokonaisuutta varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palveluryhmä rakentaa kaupunkia, jossa jokaisella on mahdollisuus ja kyky toteuttaa itseään, olla aktiivinen osa yhteisöä ja kasvaa ihmiseksi, joka rakentaa parempaa maailmaa myös muille. Tekemisen kaupungissa korostuvat sekä yksilöt että yhdessä tekeminen. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palveluryhmällä on oma tärkeä roolinsa mahdollisuuksien luomisessa ja lasten yhdenvertaisten edellytysten tukemisessa. Lisäksi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa edistetään ekososiaalisen sivistyksen periaatteita. Vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmisten välisyys ohjaavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimintaa ja palveluja sekä niiden kehittämistä. Tampereen strategian linjaukset ja toimenpiteet konkretisoituvat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palvelu- ja vuosisuunnitelmiin toimenpidekokonaisuuksiksi ja toimenpiteiksi sekä tukevat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvopohjaa, tehtävää ja toimintakulttuuria.

Tampereen sivistys- ja kulttuurilautakunta hyväksyy valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) pohjalta päivitetyn kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman. Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomen kielellä ja käännetään englannin kielelle. Äidinkielenään ruotsia puhuvilla lapsilla on mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen Tampereen ruotsinkielisessä päiväkodissa. Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma julkaistaan sähköisessä muodossa.

Kuntakohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa noudatetaan Tampereen kaupungin toteuttamassa varhaiskasvatuksessa sekä kaupungin ohjaamassa ja valvomassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa. Kunnalliset ja yksityiset päiväkodit sekä ryhmäperhepäiväkodit laativat toimintavuosittain Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan perustuvan toimintasuunnitelman. Kunnallinen perhepäivähoito laatii oman toimintasuunnitelmansa.

Tampereen kaupungin tavoitteena on lasten ja nuorten yhtenäinen kasvun- ja opinpolku varhaiskasvatuksesta yläkouluun. Yhteistyössä kiinnitetään erityistä huomiota nivelvaiheisiin: varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta alkuopetukseen.

Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden, joka koostuu opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteista (2022) ja Tampereen kaupungin tarkentamista pedagogisista painotuksista ja erityispiirteistä. Varhaiskasvatuksen kuntakohtaista suunnitelmaa on osin laadittu seudullisena yhteistyönä Tampereen kaupunkiseudulla. Tampereen kaupunkiseudun muodostavat Kangasala, Lempäälä, Nokia, Orivesi, Pirkkala, Tampere, Vesilahti ja Ylöjärvi.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä, myös yksityisellä, on ollut mahdollisuus osallistua kuntakohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman päivittämiseen (2021–2022) erilaisten tilaisuuksien ja työryhmien sekä sähköpostin kautta. Tampereen varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu (2017) ja päivitetty (2022) yhteistyössä perusopetuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon, Pirkanmaan Voimian, kirjastojen sekä muiden kulttuuri- ja vapaa-aika toimijoiden sekä Tilakeskuksen toimijoiden kanssa. Mainitut tahot edistävät toiminnassaan varhaiskasvatussuunnitelman toimintakulttuurin toteutumista ja oppimisympäristön kehittämistä.

Huoltajat ja lapset osallistuivat Tampereen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen sähköisen kyselyn kautta. Lapset arvostivat leikkiä, kavereita, ulkoilua, retkiä ja liikkumista. Musiikki, laulu, tanssi ja kädentaidot mainittiin useassa lasten vastauksessa sekä aikuisen turvallinen syli ja se, "ettei kukaan kiusais". Huoltajien kommenteista nousi toive positiivisesta ja yksilöllisestä kohtaamisesta. Tunne- ja kaveritaitojen harjoittelu nähtiin tärkeänä. Lisäksi pysyviä aikuissuhteita ja työtä kiusaamisen ehkäisemiseksi toivottiin. Metsäretket, riittävä liikunta, terveellinen ruoka ja lepo nousivat esiin. Tärkeinä nähtiin monipuolinen toiminta, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo, henkilöstöresurssien riittävyys sekä turvallisuus.

Saatuja tuloksia hyödynnettiin suunnitelman laatimisessa ja ne antavat suuntaa varhaiskasvatuksen kehittämiseksi sekä hallinnon tasolla että yksiköiden varhaiskasvatustoiminnassa. Huoltajien ja lasten osallisuus kirjataan vuosittain yksikön toimintasuunnitelmaan, lapsiryhmän pedagogiseen suunnitelmaan ja lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät erillisinä asiakirjoina muun muassa Hiilineutraali Tampere 2030 tiekartta, Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tuen suunnitelma, varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma, toimintaohjelma neuvolatyölle, koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle sekä lasten ja nuorten ehkäisevälle suun terveydenhuollolle.

Laadukasta pedagogiikkaa toteutetaan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa siten, että lapsen päivästä muodostuu eheä kokonaisuus. Varhaiskasvatuspäivä on kaikkine toimintoineen arvokas ja merkityksellinen lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, tasapainoisen kehityksen ja oppimisen kannalta. Varhaiskasvatuksen toiminta on tavoitteellista ja suunnitelmallista koko päivän ajan.

Arviointia toteutetaan monilla tasoilla. Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta perustuu Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen laatimiin laadun tekijöihin ja niitä kuvaaviin indikaattoreihin sekä Tampereen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvioinnin ja laadunhallinnan käsikirjaan. Varhaiskasvatustyksiköt arvioivat omaa toimintaansa jatkuvan kehittävän arvioinnin periaatteiden mukaisesti.

1.3 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatuslain turvaama oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁷. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁸ ja tarpeet. Myös lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa¹⁹. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitetessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet **asetetaan henkilöstön pedagogiselle toiminnalle**. Ne kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla ja **oppimisympäristöillä** tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. **Tavoitteita asetettaessa otetaan huomioon myös huoltajan ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset lapsen hyvinvoinnista, kehityksestä, oppimisesta, ja tuen tarpeista.**²⁰

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on toiminnan suunnittelun ja arvioinnin väline. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa²¹.

¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 148/2021 s. 34

¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁰ HE 148/2021, s. 34

²¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. **Varhaiskasvatuksen opettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja voi osallistua perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin.** Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja arviointiin osallistuvat **tarvittaessa** myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.²²

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen, oppimisen ja **hyvinvoinnin** tuki, sen toteuttaminen **sekä tuen vaikuttavuuden ja tukitoimien toteutumisen arviointi.** Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkehoitoa, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²³. Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²⁴. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti. **Varhaiskasvatuksessa annettavaa tukea käsitellään tarkemmin luvussa 5.**

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä **varhaiskasvatuksen pedagogisten toimintakäytäntöjen vaikutuksia lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan säännöllisesti.** **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa.** Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.²⁵ Lapsen tuen tarvetta **sekä tuen riittävyttä, tarkoituksenmukaisuutta ja vaikuttavuutta** on arvioitava **ja suunnitelmaa päivitettävä aina tuen tarpeen muuttuessa.** Jos lapsi saa tehostettua tai erityistä tukea, lapsen **varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti**²⁶. Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin, pedagogiikan toteutumiseen **ja tukitoimien vaikuttavuuteen.**

²² Varhaiskasvatuslaki 23 § ja HE 148/2021 s. 34

²³ Terveystieteiden tutkimuskeskus (1326/2010) 8 §

²⁴ Varhaiskasvatuslaki 41 §

²⁵ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkehoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁷. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhaiskasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁸

Lapsen varhaiskasvatus alkaa perheen ohjauksesta varhaiskasvatuksen palveluihin.

Monimuotoisella palveluohjauksella varmistetaan, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Jokainen varhaiskasvatuksen työntekijä toimii omalta osaltaan palveluohjaajana omalla työpaikallaan.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma nähdään Tampereen kaupunkiseudulla prosessina.

Kuvaus lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta tuen aikana löytyy kohdasta 5.5.

Lapselle laaditun varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta laaditaan jokaiselle esiopetuksessa olevalle lapselle oppimissuunnitelma.

²⁷ Varhaiskasvatuslaki 40 §

²⁸ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Esiopetusta täydentävässä varhaiskasvatuksessa toteutetaan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaa, jossa on huomioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.

LAPSEN VASUPROSESSI

Lapsi ja huoltajat kutsutaan tutustumaan varhaiskasvatuspaikkaan ennen kuin lapsi aloittaa varhaiskasvatuksen uudessa varhaiskasvatussyksikössä. Huoltajille kerrotaan varhaiskasvatussyksikön toimintakulttuurista ja -käytännöistä ja heitä pyydetään kertomaan lapsestaan sekä odotuksistaan ja toiveistaan varhaiskasvatukselle. Lisäksi huoltajille kerrotaan osallistumisen vaikutuksista ja mahdollisuuksista.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle ja oppimisympäristölle. Lisäksi kirjataan tarvittaessa tavoitteet ja toimenpiteet suomen kielen oppimisen tukemiseksi (S2-suunnitelma). Laadukas kielitietoinen pedagogiikka on opetuskielen omaksumisen perusta, joten erillistä suunnitelmaa ei aina välttämättä tarvita. Suomi toisena kielenä -suunnitelma voidaan tehdä silloin, kun lapsi on ollut säännöllisesti suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja lapsen arkikommunikaatio suomenkielisessä ympäristössä tarvitsee vahvistusta. Suunnitelmaan kirjataan konkreettiset toimenpiteet, joita ryhmän henkilöstö toteuttaa. Konkreettiset havainnot lapsen suomen kielen senhetkistä taidoista ohjaavat suunnitelman tavoitteiden kirjaamista. Suunnitelman tukena käytetään esimerkiksi [KieliPeda-työvälinettä](#). Suunnitelman tekemisestä vastaa varhaiskasvatuksen opettaja.

Kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan, henkilöstö vastaa tarvittavien dokumenttien toimittamisesta. Lisäksi henkilöstö sopii tarvittaessa tiedonsiirtopalavereita yhteistyössä huoltajien kanssa. Tiedonsiirrossa noudatetaan varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyviä käytäntöjä.

Varhaiskasvatuksen opettajien asiantuntijuus kunnallisessa ja yksityisessä perhepäivähoidossa

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan liittyvät lomakkeet on laadittu pedagogisesta näkökulmasta. Perhepäivähoitajalla on mahdollisuus konsultoida varhaiskasvatuksen opettajaa ja varhaiskasvatuksen erityisopettajaa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin liittyen.

LAPSEN VASUPROSESSI

ALOITUS JA TUTUSTUMINEN

Kutsutaan lapsi ja huoltajat tutustumaan varhaiskasvatuspaikkaan.

Kerrotaan huoltajille varhaiskasvatuspaikan toimintakulttuurista ja -käytännöistä.

Pyydetään huoltajia kertomaan lapsestaan sekä odotuksistaan ja toiveistaan varhaiskasvatukselle.

Kerrotaan huoltajille osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksista.

LAPSEN VARHAISKASVATUS-SUUNNITELMA

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle ja oppimisympäristölle. Huomioidaan yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden näkökulmat.

- Kasvattajatiimi valmistautuu vasukeskusteluun ja pohtii lapsen osallisuuden tavat. Pedagogista dokumentointia hyödynnetään suunnitelman laadinnassa.
- Vasukeskustelussa yhdistyvät lapsen, huoltajien, henkilöstön ja mahdollisten muiden asiantuntijoiden näkemykset.
- Kirjataan lapsen vahvuuksia, kehittymistä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet toiminnalle sekä tuen tarpeet ja tukitoimet.
- Lapsen vasu laaditaan pääsääntöisesti kahden kuukauden kuluessa varhaiskasvatuksen aloituksesta.

LAADUKAS
PEDAGOGINEN
TOIMINTA

RYHMÄN PEDAGOGINEN SUUNNITELMA

Suunnitelmasta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja. Suunnitelmaa päivitetään lasten vasuista nousevilla asioilla sekä henkilöstön havainnoilla.

Suunnitelman laatimisessa hyödynnetään

- lasten vasuja
- lasten kiinnostuksen kohteita
- ryhmän pedagogista arviointia
- muuntuvia oppimisympäristöjä

LAADUKAS
PEDAGOGINEN
TOIMINTA

ARVIOINTI

Tavoitteiden, toiminnan ja tuen toteutumista ja vaikuttavuutta seurataan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti.

Arviointiin osallistuvat henkilöstö, lapset ja huoltajat.

LAADUKAS
PEDAGOGINEN
TOIMINTA

TIEDONSIIRTO ESIOPETUKSEEN

Kuvio 1. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁹. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustilain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana³⁰. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla³¹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³². Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³³.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³⁴. Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

²⁹ Varhaiskasvatuslaki 5 § 4 momentti

³⁰ Varhaiskasvatuslaki 1 §

³¹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 12 §

³² Varhaiskasvatuslaki 5 § 2 momentti

³³ Varhaiskasvatuslaki 52 §

³⁴ Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁵ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia³⁶ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁷. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella³⁸. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki³⁹, tasa-arvolaki⁴⁰, Euroopan ihmisoikeussopimus⁴¹, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴², YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴³, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁴ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁵.

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada tukea⁴⁶, riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjästä⁴⁷. Varhaiskasvatusta järjestetään ja kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti, jolloin kaikilla lapsilla on oikeus osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä, oppimiseensa ja hyvinvointiinsa tukea (myöhemmin lapsen tuki) ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan varhaiskasvatuslakia⁴⁸, sosiaalihuoltolakia⁴⁹, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia⁵⁰, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia⁵¹ ja terveydenhuoltolakia⁵² sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

³⁵ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

³⁶ Hallintolaki (434/2003)

³⁷ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

³⁸ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

³⁹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

⁴⁰ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴¹ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

⁴² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁴³ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007 (27/2016)

⁴⁴ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁵ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁷ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁴⁹ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

⁵⁰ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

⁵¹ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

⁵² Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuslain⁵³ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista **inklusiivisten periaatteiden mukaisesti**;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmetyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin. **Huoltajan osallistumisesta lapselle mahdollisesti annettavan tuen suunnitteluun ja arviointiin kuvataan tarkemmin luvussa 5.**

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁵⁴. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 3 §

⁵⁴ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁵. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁵⁶ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamatonta. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksesta annettuja säädöksiä⁵⁷. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti **varhaiskasvatuksen erityisopettajan** palveluja⁵⁸. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁹.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁶⁰. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, **lasten** neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁶¹. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁶².

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta⁶³. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁶⁴. Varhaiskasvatuksen

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 11 §

⁵⁷ Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁶² Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶⁴ Varhaiskasvatuslaki 1 §

toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. **Myös tuen antamisen mahdollisuudet vaihtelevat.** Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.⁶⁵

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa **noudatetaan** henkilöstön mitoitukseen ja ryhmien enimmäiskokoon **sekä tukeen** liittyviä säännöksiä⁶⁶. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien **koulutus ja** osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶⁷.

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶⁸. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, **erityisopettajat**, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁹. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁷⁰. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁷¹. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta.

⁶⁵ Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 34–38 §

⁶⁷ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁶⁸ Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 1 ja 38 §

⁷⁰ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁷¹ Varhaiskasvatuslaki 38 §

Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁷²

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsäännöllistä. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan ja lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁷³

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatus. Kaikki toimintamuodot, myös yksityinen varhaiskasvatus ja kolmannen sektorin tarjoama avoin varhaiskasvatus noudattavat Tampereen kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaa. Lapsen siirtyessä toimintamuodosta toiseen tieto lapsen oppimisesta ja hyvinvoinnista siirretään toimijoiden välillä lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkumon varmistamiseksi. Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot tekevät monipuolista yhteistyötä, joka kuvataan vuosittain yksiköiden toimintasuunnitelmissa. Kunnallisen avoimen varhaiskasvatuksen toiminta kuvataan vuosittain samaan johtamiskokonaisuuteen kuuluvan päiväkodin toimintasuunnitelmassa.

Varhaiskasvatus ilta- ja vuorohoidossa

Ilta- ja vuorohoito järjestetään huomioiden lapsen ja perheen vuorokausi- ja viikkorytmi. Toiminta on pedagogisesti suunniteltua, ilta- ja yöaikana painottuu varhaiskasvatuksen hoidon osuus. Yhteistyö huoltajien kanssa on oleellinen osa varhaiskasvatuksen toteuttamista. Ilta- ja vuorohoidossa kiinnitetään erityistä huomiota lasten turvallisuuden tunteeseen ja kaverisuhteisiin vaihtuvissa vertaisryhmissä.

⁷² Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 13 §

Varhaiskasvatus perhepäivähoidossa

Perhepäivähoitoa tarjotaan lapsille pienryhmänä kodinomaisessa varhaiskasvatusympäristössä hoitajan omassa kodissa. Toiminnassa kiinnitetään huomiota huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön. Perhepäivähoitaja konsultoi tarvittaessa varhaiskasvatuksen opettajaa pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja vierailee perhepäivähoidossa tarvittaessa.

Avoim varhaiskasvatus

Avoimen varhaiskasvatuksen painopiste on perhekerhotoiminnassa. Perhekerhoihin lapset osallistuvat yhdessä huoltajansa kanssa. Perhekerhot toimivat perheiden kohtaamispaikkana ja toiminnassa painottuu lasten ja huoltajien osallisuus ja toiminnallisuus sekä lapsiperheiden varhainen tukeminen. Avoimessa varhaiskasvatuksessa ei pidetä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelua. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja vierailee avoimessa varhaiskasvatuksessa tarvittaessa.

2.3 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapsi tuo varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltaja ja lapsen väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajan ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lapsen elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntea jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁷⁴.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

⁷⁴ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁵

2.4 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus, **inklusiiviset periaatteet** ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷⁶, varhaiskasvatuslain⁷⁷ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁸.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan.

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista.

Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palautteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan

⁷⁵ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

⁷⁶ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁷⁷ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁷⁸ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016

sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. **Lapsella on oikeus saada riittävää ja oikea-aikaista tukea varhaiskasvatuksessa**⁷⁹. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁸⁰

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu **moninaiselle kulttuuriperinnölle**, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatukseen luoda edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle⁸¹. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyys edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Tampereen varhaiskasvatuksen arvoperusta nojaa edellä mainittuihin valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustaan, kuntakohtaisiin tarkennuksiin sekä Tampereen strategiaan 2030.

Tampereella painotetaan yksilöiden yhdenvertaisuutta, moninaista yhteisöllisyyttä, ekososiaalisen sivistyksen merkitystä sekä laadun ja osaamisen kehittämistä. Kiireettömän kohtaamisen ja kuulemisen keinoin parannetaan asiakaskokemusta ja asiakastyytyväisyyttä.

⁷⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

⁸⁰ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989 (59/1991)

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Työntekijäkokemuksen vahvistamiseksi kiinnitetään huomiota työn sujuvoittamiseen, osaamisen kehittämiseen sekä jaksamisen tukemiseen.

Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksen toiminnan tärkeänä lähtökohtana on leikki. Lapset tutkivat omia vahvuuksiaan ja opettelevat leikin kautta myös pitkäjänteisyyttä ja sinnikkyyttä vaativia taitoja. Henkilöstön lempeä läsnäolo ja empaattinen ohjaus mahdollistavat lapselle ympäristön, jossa harjoitella uusia asioita turvallisesti. Positiivinen, pedagoginen toimintakulttuuri tukee sekä lasten että henkilöstön mahdollisuutta löytää omat vahvuutensa ja saada onnistumisen kokemuksia.

2.5 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoissa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Leikki oppimiskäsityksen perustana

Leikki on tärkeää tässä ja nyt. Kaikki varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta perustuu leikkimiseen. Varhaiskasvatuksessa kehitetään leikin pedagogisia käytänteitä ja leikin roolia kokopäiväpedagogiikassa.

Leikin monimuotoisuuden ja merkityksen ymmärtäminen edesauttaa sen pedagogista kehittämistä varhaiskasvatuksessa. Leikin muoto on hyvin vapaa. Se on läsnä sekä yksittäisissä lyhyissä siirtymissä ja hetkissä että ohjatussa ja vapaassa toiminnassa. Leikkiä voi yhtä lailla olla hassuttelu, laululeikit, rooli- ja mielikuvitusleikit, sääntöleikit, pelaaminen kuin itseksensä haaveilu. Lasten leikissä ”mikä vaan voi olla mitä vaan”.

Mitä tahansa asiaa voi harjoitella leikkien. Lapset yltävät taitoihin ja osaamiseen leikkiessään ennen kuin osaavat siirtää nämä taidot muualle arkeensa. Varhaiskasvatuksessa oppiminen tapahtuu leikin siivittämänä henkilöstön tukeman yrittämisen ja erehtymisen sekä omien vahvuuksien tutkimisen kautta. Vaikeidenkin asioiden harjoittelu on mielekkäämpää leikkien. Varhaiskasvatuksessa leikki ja sinnikkyys kulkevat käsi kädessä ja ovat molemmat osa kaikkea tekemistä ja toimintaa.

Lasten on tärkeä saada ikätasolleen sopivia kokemuksia, jotka auttavat oivaltamaan oman toiminnan ja osallistumisen merkityksen sekä oman vastuun yhteisön jäsenenä. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan työskentelemään itsenäisesti ja yhdessä toisten kanssa sekä toimimaan pitkäjänteisesti. Heitä ohjataan harjoittelemaan ryhmässä toimimista ja yhteistyötä, omien ideoiden sovittamista yhteen toisten kanssa sekä ikäkaudelle sopivaa vastuunkantoa.

Positiivinen pedagogiikka ja sinnikkyys voimavarana

Tampereen varhaiskasvatuksessa painotetaan positiivista pedagogiikkaa, joka perustuu lasten vahvuuksien löytämiseen ja korostamiseen. Vuorovaikutuksessa ja kohtaamisissa huomioidaan lasten kykyjä ja taitoja. Positiivinen näkökulma tukee terveen ja myönteisen itsetunnon ja minäpystyvyyden kehittymistä ja on osa kaikkea kasvatusta. Tavoitteena on, että lapsi kokee pystyvänsä, osaavansa ja oppivansa.

Positiivinen pedagogiikka kehittää sinnikkyiden taitoja. Sinnikkyys on voimavara, jonka avulla saavutetaan itselle tärkeitä asioita. Sinnikkyyttä vaaditaan vaikeiden asioiden harjoittelussa, mutta myös itse sinnikkyys vaatii harjoittelua. Lapsia rohkaistaan suhtautumaan uusiin mahdollisuuksiin avoimesti ja toimimaan muutostilanteissa joustavasti ja luovasti. Heitä ohjataan tarttumaan asioihin aloitteellisesti, etsimään erilaisia vaihtoehtoja ja rohkaistaan toimimaan uusissa tilanteissa itseensä luottaen. Myös epäonnistumiset ovat tärkeä osa oppimista, kasvua ja

kehitystä ja niistä selviämistä harjoitellaan yhdessä henkilöstön tuella. Asioiden opettelu vie aikansa ja erilaiset tunteet ovat tärkeä osa uuden oppimista ja elämää. Epäonnistumisten käsittely vaatii armollisuutta itseä ja muita kohtaan sekä sinnikkyyttä yrittää uudelleen.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnalla ja huoltajilla on merkittävä rooli siinä, millaisen käsityksen lapsi saa itsestään ja toimintaedellytyksistään. Toiveikkuus ja positiivinen asenne tulevaisuutta ja omia mahdollisuuksiaan kohtaan on osa sinnikkyteen kasvamista. Kehuminen ja kannustaminen lasten, huoltajien ja henkilöstön kesken rakentaa myönteistä kasvatusilmapiiriä. Henkilöstön ylläpitämä positiivinen ilmapiiri ja suhtautuminen omiin vahvuuksiin ovat lapsille esimerkki siitä, miten kehittää ja huolehtia niin itsestään kuin yhteisöstäänkin. Lapsia kannustetaan tutkimaan uusia asioita ja arvioimaan, missä itse on hyvä ja mitä voisi tehdä toisten hyväksi.

Positiivinen asenne ja sinnikkyys ovat taitoja, jotka kantavat läpi elämän. Varhaiskasvatuksen sinnikkyyskasvatus rakentaa pohjan lapsen elinikäiselle yritteliäisyydelle. Sinnikkyyskasvatus jatkuu perusopetuksessa ja myöhemmin toisella asteella ja korkeakouluopinnoissa yrittäjäyyskasvatuksena. Sinnikkyyskasvatus kehittää lapsen yleisiä valmiuksia, jotka edistävät kiinnostusta ja myönteistä asennetta työtä ja työelämää kohtaan. Ammatteihin ja työntekoon voidaan tutustua leikin kautta osana yhteisöllisen vastuun ja omien vahvuuksien tutkimista.

2.6 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁸².

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja

⁸² Varhaiskasvatuslaki 2 ja 23 §

ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7), pedagogiselle toiminnalle (luku 4), ja **lapsen tuelle (luku 5)** asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimista sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vastavuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää **ja osa pedagogista toimintaa**. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

2.7 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvaminen, opiskelu, työnteko sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten laaja-alaista osaamista sekä lasten nykyhetken osallisuuden että tulevaisuuden opinpolun näkökulmasta. Lasten osallisuutta edistää heidän kykynsä soveltaa opittuja taitoja erilaisissa tilanteissa. Lasten laaja-alaisen osaamisen vahvistamiseen liittyviä ilmiöitä tarkastellaan eri näkökulmista, eri oppimisen alueiden välisiä syy- ja seuraussuhteita tutkien ja kokonaisuuksia muodostaen. Henkilöstöä ja lapsia kannustetaan tunnistamaan ja soveltamaan vahvuuksiaan laaja-alaisessa pedagogisessa toiminnassa.

Henkilöstön laaja-alainen pedagoginen osaaminen ilmenee oppimisen alueiden, oppimisympäristöjen, lasten osallistumisen ja osallisuuden yhteen nivomisen taitoina. Lasten laaja-alaisen osaamisen edistäminen toteutuu osana kokopäiväpedagogiikkaa. Lapsi on osallinen oman päivänsä suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet näkyvät yhdessä lasten kanssa valituissa toimintatavoissa, monipuolisissa työtavoissa ja oppimisen ohjaamisessa sekä oppimisympäristöjen rakentamisessa.

Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan yhdessä tekemisen kulttuuria lasten, henkilöstön ja lapsiryhmien välillä. Laaja-alaisen osaamisen kehittämisessä hyödynnetään myös ulkopuolisia oppimisympäristöjä ja yhteistyökumppaneita.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan **kuusi** toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-alueita:

- ajattelu ja oppiminen
- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito
- **digitaalinen osaaminen**
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Lapsen kulttuuripääoma karttuu varhaiskasvatuksessa. Lapsi on aktiivinen toimija omassa ryhmässään, jossa hän tutkii kulttuuria ja taiteen eri muotoja leikeissään sekä itse tekemällä. Lasten ideat, osallisuus ja heidän oman kulttuurinsa esilletuonti ovat varhaiskasvatuksen kulttuuritoiminnan keskiössä. Varhaiskasvatuksen henkilöstö innostaa lasta ja perheitä kulttuuriseen tutkimiseen ja aktiivisuuteen sekä vierailuihin paikallisissa kulttuurikohteissa, kirjastoissa ja Tampereen lastenkulttuurikeskus Rullassa. Henkilöstö tutustuttaa lapsia tamperelaiseen kulttuuriympäristöön ja sen tarjoamiin monipuolisiin kulttuuriperintökohteisiin.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentää Tampereen kulttuuripalveluiden ja varhaiskasvatuksen yhdessä laatima Varhaiskasvatuksen [kulttuurikasvatusopas – taide kasvaa minussa](#). Kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut tuottavat vuosittain varhaiskasvatuksen käyttöön materiaalia ja eri taidemuotoihin liittyvää toimintaa, joita varhaiskasvatus voi hyödyntää. Tampereen kaupungin Taidekaari-kulttuurikasvatusohjelma laajenee varhaiskasvatusikäisille lapsille. Taidekaari tarjoaa myös koulutusta varhaiskasvatuksen henkilöstölle.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

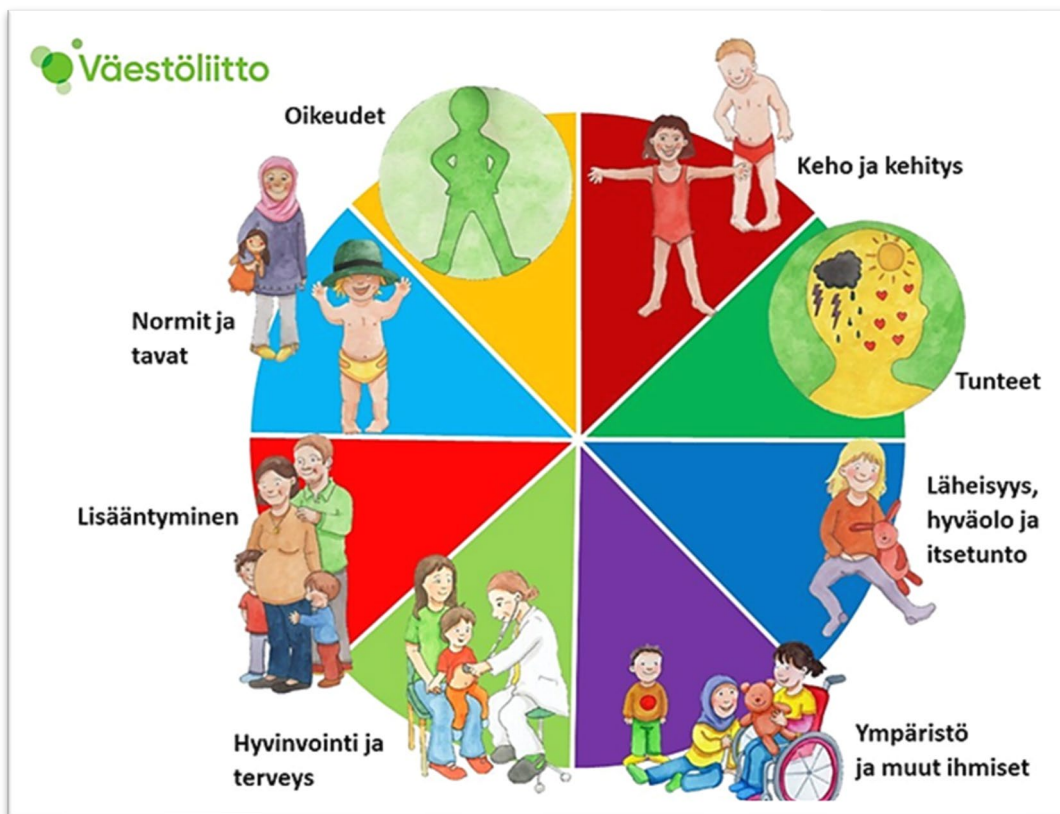
Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan sekä omaehtoista että ohjattua liikuntaa jokaiseen päivään. Liikunta tuo iloa ja toimii myös oppimisen välineenä.

Lapsi tutustuu ruokamaailmaan kaikilla aisteilla tutkien, leikkien ja kokeillen. Hän oppii oman toimintansa kautta. Lasta rohkaistaan muodostamaan omia mielipiteitä ruuasta, ruoka-aineista ja ruokailusta sekä suhtautumaan myönteisen uteliaasti ruokaan ja syömiseen.

Kehotunnekasvatus

Varhaiskasvatuksessa toteutetaan kehotunnekasvatusta, joka on iänmukaista seksuaalikasvatusta sisältäen lapsen tunne- ja turvataidot. Se vahvistaa myönteistä minäkuvaa ja halua pitää itsestä huolta. Kehotunnekasvatus edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia – kunnioittaen perheiden ja sukupuoli-identiteettien moninaisuutta, lapsen yksilöllisyyttä sekä korostaen terveen itsetunnon ja kehonkuvan vahvistamista.

Kehotunnekasvatuksen osa-alueet

Kuvio 2. Kehotunnekasvatuksen osa-alueet

Lapsella on oikeus kehittyä turvassa, omassa tahdissa ja kenenkään häiritsemättä. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Lasten kanssa opetellaan turvataitoja, vahvistetaan itsearvostusta ja itsemääräämisoikeutta. Lasta tuetaan ymmärtämään, että keho on oma, arvokas ja tärkeä. Lapselle seksuaalisuus, itsensä tutkiminen ja kehostaan nauttiminen on hyvin luonnollista ja avointa. Lapselle opetetaan oman ja muiden kehojen arvostamista ja opetetaan mitkä alueet kehossa ovat yksityisiä.

Lapsia kannustetaan avoimeen ja sallivaan keskusteluun ja luodaan turvallinen ilmapiiri, jossa kaikille tunteille ja kysymyksille on tilaa. Asioista puhutaan niiden oikeilla nimillä lapsen ikätaso

huomioiden. Aikuisella on vastuu siitä, että lapsi uskaltaa kääntyä kaikissa kysymyksissä ja ongelmissa aikuisen puoleen.

Tampereella on tehty Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitojen opetuspaketti (2020) varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen henkilöstön käyttöön. Materiaalin tavoitteena on auttaa henkilöstöä varmistumaan siitä, että lasten tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitoja harjoitellaan laajasti ja monipuolisesti.

Monilukutaito

Monilukutaitoa tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito edistää lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Monilukutaito on jokaisen lapsen oikeus, ja se edistää lapsen mahdollisuutta täysivaltaiseen osallisuuteen. Monilukutaito on taitoa suhtautua maailmaan samaan aikaan avoimesti ja terveeseen kriittisesti. Lasten kanssa harjoitellaan tunnistamaan, mikä on totta ja mikä ei. Kulttuurisen monimuotoisuuden hahmottamiseen ja yhdenvertaisuuden vahvistamiseen tarvitaan monilukutaitoa, joka on moninaisuuden ymmärtämistä ja moniäänisyyttä. Monilukutaitoa edistetään yhteistyössä varhaiskasvatuksen, koulujen, kirjastojen ja kulttuuripalveluiden sekä perheiden ja muiden yhteisöjen kanssa.

Digitaalinen osaaminen

Digitaalisuus on osa yhteiskuntaa, jossa lapsi kasvaa. Digitaalista osaamista tarvitaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, yhteiskunnassa toimimisessa **ja oppimisessa. Digitaalisen osaamisen vahvistaminen edistää lasten** koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on yhteistyössä kotien kanssa tukea **lapsen ymmärrystä digitaalisuudesta.**

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan digitaalisuuden roolia arkielämässä. Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään dokumentoinnissa, leikeissä, vuorovaikutuksessa, peleissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa.

Mahdollisuudet harjoitella, kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna digitaalisia välineitä edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä monilukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia digitaalisten ympäristöjen monipuoliseen, vastuulliseen ja turvalliseen käyttöön.

Lasten digitaalista osaamista kehitetään Uudet lukutaidot -ohjelman mukaisesti. Henkilöstön vahva tuki digitaalisia laitteita käytettäessä tulee huomioida erityisesti pienten lasten kanssa. Lapset tutustuvat yhdessä henkilöstön kanssa turvalliseen ja vastuulliseen mediavälineiden ja -sisältöjen käyttöön. Lasten kanssa pohditaan ja arvioidaan verkossa olevan tiedon luonnetta ja luotettavuutta. Tavoitteena on yhteistyössä huoltajien kanssa ylläpitää tasapainoa lapsen suojelemisen ja kehittyvän itsenäisyyden välillä.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Uudet lukutaidot -ohjelma liittyy laaja-alaisen osaamisen osa-alueisiin. Uusia lukutaitoja tarvitaan perinteisen lukemisen rinnalle, koska tietoyhteiskunta on muuttanut lukemisen tapoja ja lukutaidon merkitystä. Uudet lukutaidot -ohjelma sisältää ohjelmointiosaamisen, medialukutaidon sekä digitaalisen osaamisen kokonaisuudet.

Ohjelmointiosaaminen varhaiskasvatuksessa liittyy kaikkeen arjen toimintaan. Kun lapsi ihmettelee, kysyy, tutkii, kokeilee, ratkaisee, nimeää, vertailee ja toimii ohjeen mukaan, hän harjoittelee ohjelmoinnin alkeita. Lapsi harjoittaa ajattelua leikkien, pelaten ja yhdessä kokeillen havainnoimalla arjen teknologiaa omassa lähiympäristössään.

Medialukutaidon kokonaisuudessa lapsi tutkii, kokeilee ja arvioi erilaisia mediasisältöjä. Lapsiideoi, tuottaa ja tarkastelee mediasisältöä itse katsomalla, kuvaamalla, videoimalla ja tutustumalla erilaisiin digitaalisiin välineisiin. Lasten kanssa keskustellaan turvallisesta median käytöstä, ikärajoista sekä oman toiminnan vaikutuksista toisiin ja rohkaistaan kertomaan kokemuksistaan ja tunteistaan.

Digitaaliseen osaamiseen kuuluu käytännön taidot ja oma tuottaminen. Yhdessä tutustutaan ja tutkitaan erilaisia teknologioita digitaalisessa ympäristössä. Lapsen yksityisyyden ja tietosuojan turvaamiseksi henkilöstö tiedostaa digitaalisten ympäristöjen turvallisuuden ja keskustelee niiden käytöstä sekä toimintatavoista huoltajien kanssa. Lasten kanssa haetaan tietoa lapsia kiinnostavista asioista ja tutustutaan luovasti kokeillen teknologiaan sekä tutkimisen tapoihin. Digitaalisia ympäristöjä hyödynnetään yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistamisessa.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä. **Toimintakulttuurin kehittämisen lähtökohtana on inklusiivinen varhaiskasvatus, jossa kukin lapsi voi toimia, kehittyä ja oppia omana ainutlaatuisena yksilönään sekä yhteisön jäsenenä.**

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnustetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään inklusion periaatteiden mukaisesti, ja se liittyy kokonaisvaltaisesti pedagogisen toiminnan toteuttamiseen⁸³. Inklusiivinen toimintakulttuuri edistää lasten osallisuutta ja oppimista ja vastaa kaikkien lasten erilaisiin tarpeisiin. Jokaisella lapsella on oikeus kuulua ryhmään, osallistua yhteiseen toimintaan sekä kasvaa omaan potentiaaliinsa vahvuuksien ja myönteisten oppimiskokemusten avulla yhdessä vertaistensa kanssa. Lapsille tarjotaan sopivia oppimisen haasteita, ja heille turvataan tarvittava tuki (luku 5). Oppimisympäristöjä arvioidaan ja kehitetään yhdessä lasten kanssa heille sopiviksi.

Inklusiivisen varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytyksenä on laadukas pedagoginen ja erityispedagoginen osaaminen ja toiminta, huolenpito lasten hyvinvoinnista sekä henkilöstön sitoutuminen inklusion periaatteisiin. Inklusiivisen toimintakulttuurin toteuttaminen edellyttää inklusion johtamista, kehittämistä ja toteutumisen arviointia.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin ja sen inklusiivisuuden kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiselle sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

Inklusiivinen toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti. Inklusiossa on kyse varhaiskasvatustoiminnan järjestämisen arvoperustasta ja ideologisesta kokonaisvaltaisesta tavasta ajatella, mikä johtaa lapsen osallisuutta vahvistaviin pedagogisiin ratkaisuihin sekä monimuotoisiin ja joustaviin opetusjärjestelyihin. Inklusion käytännön toiminnan toteuttamisessa näkyviä arvopohjaisia periaatteita ovat kaikkia lapsia koskevat yhtäläiset oikeudet, lapsen edun ensisijaisuus, tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys. Ihmiset ovat erilaisia ja kaikenlaista erilaisuutta kunnioitetaan ja arvostetaan. Inklusio tulee nähdä jatkuvana pyrkimyksenä etsiä parempia tapoja vastata moninaisuuteen ja oppia siitä.

⁸³ HE 148/2021 s. 30–31

Inklusiivisuus toteutuu laadukkaassa pedagogisessa toiminnassa, erityispedagogisessa osaamisessa, kasvatus- ja opetushenkilöstön sitoutumisessa inklusiivisiin periaatteisiin, ympäristön muokkaamisessa lapsille sopivaksi ja yhteistyössä vanhempien ja monialaisten ammattilaisten kanssa. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus omassa lapsiryhmässään toteutuvaan varhaiskasvatukseen sekä kehityksen ja oppimisen sekä hyvinvoinnin tukeen. Lapsella on kuitenkin tuen tarpeidensa mukaisesti oikeus myös varhaiskasvatukseen ja tuen toteuttamiseen pienennetyssä lapsiryhmässä (esimerkiksi lapsiryhmän pienennys, pienryhmä, integroitu ryhmä, erityisryhmä). Inklusiio liittyy siten myös tukeen tarvittavaan resurssointiin, lapsen varhaiskasvatuspaikan valintaan ja henkilöstön osaamiseen.

3.1 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä **arvioidaan ja kehitetään siten, että se tukee varhaiskasvatuksen tavoitteiden toteutumista**. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸⁴

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. **Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.**

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Henkilöstön osaaminen ja osaamisen kehittäminen

Digitaalisen toimintakulttuurin vakiinnuttamiseksi varhaiskasvatusta järjestävän tahon tulee lisätä henkilöstön osaamista sekä taata tarvittava laitemäärä varhaiskasvatuksen yksiköissä.

Digitaalinen osaaminen ja digitaalisen teknologian hyödyntäminen on osa varhaiskasvatuksen henkilöstön pedagogista työtä. Henkilöstö käyttää monipuolisia digitaalisia mahdollisuuksia toiminnassaan. Heillä tulee olla laitteiden käyttämiseen liittyvää osaamista, joka on edellytys kehittyneelle pedagogiikalle ja toimintakulttuurille. Osaamiseen liittyy myös tietosuojaan ja -turvaan sekä tekijänoikeuksiin liittyvien säännöksiEN tunteminen ja huomioiminen varhaiskasvatuksen arjessa.

Henkilöstölle tarjotaan seutu-, kunta- ja yksikkötasolla monipuolista digiosaamisen kehittämistä, jossa hyödynnetään monimuotoisia oppimistapoja. Yhteistyötä tehdään myös Tampereen seudun kasvatust- ja opetusalan osaamisen kehittämisselvelu Osakkeen kanssa. Seudullinen varhaiskasvatuksen digiryhmä kehittää ja jakaa osaamista sekä mahdollistaa seudullisen vertaistuen, verkostoitumisen ja dialogin. Seudullisella yhteistyöllä varmistetaan tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset mahdollisuudet digiosaamisen kehittämiseen. Yksikkötasolla huolehditaan koulutusten oikeasta kohdentumisesta ja digitaalisen toimintakulttuurin kehittämisestä pedagogisen johtajuuden kautta.

Tampereen kaupungin varhaiskasvatuksessa työntekijäkokemusta vahvistetaan tukemalla ammattitaidon kehittämistä perustehtävän ohessa. Henkilöstön osaamista hyödynnetään yksikkö- ja kaupunkitasoisessa pedagogisessa kehittämisessä erilaisten vastuutehtävien kautta. Näitä ovat esimerkiksi

- Vasuagentit
- Digivastaavat
- Kulttuurikasvatusvastaavat (kuka-vastaavat)
- Liikunta- ja ruokakasvatusvastaavat (SALLI-vastaavat)
- Kestävä tulevaisuus -vastaavat (ketu-vastaavat)

Lisäksi Tampereen kaupunki kehittää jatkuvasti varhaiskasvatuksen laatua erilaisten avustuksilla rahoitettavien kehittämishankkeiden kautta. Asiakas- ja henkilöstöpalautteen, monipuolisen kaupunkidatan ja monialaisen yhteistyön kautta ilmeneviä painopisteitä kehitetään muun muassa rekrytoimalla kohdennettuja lisäresursseja yksiköihin.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntyä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Toiminnan suunnittelun ja toteutuksen lähtökohtana on leikki ja joustavat lapsiryhmät. Henkilöstön ylläpitämä toimintakulttuuri edistää joustavaa ryhmittelyä ja tukee monipuolisten lapsiryhmien muodostamista. Joka päivä on leikkipäivä. Leikki on keskeinen osa toimintakulttuuria, jossa varhaiskasvatuksen henkilöstö osallistuu aktiivisesti leikkimiseen, leikin havainnoimiseen ja sitä kautta tarvittaessa leikin rikastuttamiseen. Varhaiskasvatuksen henkilöstö toteuttaa laadukasta pedagogiikkaa tarttumalla kiinni lapsen aloitteisiin ja rikastuttamalla niitä edelleen pedagogisilla sisällöillä.

Lasten leikistä tehdyt havainnot ohjaavat pedagogisen suunnitelman lähtökohtia. Hyvä pedagoginen suunnitelma ei sisällä yksittäisiä tapahtumia ja tuotoksia, vaan prosesseja. Tällöin lapsille tarjotaan elämyksiä ja kokemuksia, joiden pohjalta lapset voivat kehittää edelleen omia leikkejään ja työstää asioita leikin avulla eteenpäin. Kiireetön ilmapiiri on tärkeämpi kuin tulos.

Joustavien ja monipuolisten ryhmien vaihtelu on osa lapsen jokapäiväistä toimintaa, jota ohjaa pedagoginen suunnitelma. Pienryhmätoiminta tukee lasten välistä sekä lasten ja aikuisen välistä vuorovaikutusta ja mahdollistaa lapsen yksilöllisen huomioimisen. Suuryhmät, parityöskentely ja yksilötyöskentely ovat myös osa monipuolista ryhmien vaihtelua niille perustelluissa tilanteissa.

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸⁵ ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸⁶. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

Sosiaalisesti kestäväällä osallisuuden toimintakulttuurilla edistetään tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta sekä ehkäistään syrjäytymistä. Sosiaalisesti kestävä osallisuuden toimintakulttuuri käsittää lasten ja varhaiskasvatuksen henkilöstön väliset suhteet niin, että kaikilla on mahdollisuus aktiiviseen toimijuuteen. Osallisuuden edistäminen kuuluu inklusiiviseen toimintakulttuuriin.

Lasten näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisesti kestäväällä osallisuuden toimintakulttuurilla on yhteys kuulumisen tunteeseen, hyväksytyksi tulemiseen, lasten tarpeisiin sekä osallistumiseen yhteisössä tehtävään päätöksentekoon.

Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta.

⁸⁵ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁸⁶ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

Ystävällisyys, ilo ja huumori rakentavat koko ryhmän hyvää ilmapiiriä, vahvistavat me-henkeä luoden yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä.

Pedagogisesti painottuvan osallisuuden toimintakulttuurin periaatteita ovat:

- *yhteisön jäsenten (lapset, huoltajat, henkilöstö) keskinäinen luottamus ja kunnioitus*
- *kiireetön, läsnäolosta syntyvä ilmapiiri ja sensitiivinen kohtaaminen*
- *kaikilla varhaiskasvatuksen yhteisön jäsenillä on mahdollisuus tulla kuulluksi, tehdä aloitteita ja ilmaista mielipiteensä*
- *yhteisön jäsenten välisten valtasuhteiden vaikuttavuuden tunnistaminen, tiedostaminen ja avoin dialogi pedagogisia ratkaisuja tehtäessä*
- *lapset ja aikuiset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä*

Vastuu lasten ja huoltajien osallisuuden ja toimijuuden mahdollistamisesta, monipuolisuudesta ja kehittämisestä on varhaiskasvatusyksikön johtajan lisäksi henkilökunnalla. Järjestäjätaho ja henkilöstö arvioivat ja kehittävät suunnittelukäytäntöjä osallisuutta tukeviksi. Osallisuuden ja toimijuuden tavat ja menetelmät ovat monipuolisia vastaten yhteisön jäsenten tarpeita ja toiveita.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään **moninaista** kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa **kulttuureista ja katsomuksista** sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävästä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyys näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Kaikissa ryhmissä toteutettava kielitietoinen varhaiskasvatus on osa kielellisesti, kulttuurisesti ja katsomuksellisesti vastuullista pedagogiikkaa, joka tukee lasten identiteettien kehittymistä sekä osallisuutta.

Lapsen kehitykselle on tärkeintä, että hän tulee nähdyksi, kuulluksi ja kohdatuksi omana itsenään. Henkilöstö luo turvallisen vuorovaikutusilmapiirin. Tavoitteet toiminnalle asetetaan siten, että lasten kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen osaaminen lisääntyy ja moninaisuus näkyy arjessa niin keskusteluissa kuin oppimisympäristöissäänkin.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja.

Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään

pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla monipuolista, terveellistä ja riittävää ravintoa.

Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁷. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Varhaiskasvatyüksiköissä laaditaan kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelma yhdessä lasten, huoltajien ja henkilöstön kanssa osana yksikön toimintasuunnitelmaa. Myös perhepäivähoidossa ja avoimessa varhaiskasvatuksessa laaditaan kiusaamisen ehkäisemisen suunnitelma. Suunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan vuosittain.

⁸⁷ Varhaiskasvatylaki 10 §

3.2 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, **inklusiivinen**, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁸. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa, ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimitaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyyppien rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

⁸⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 2 kohta ja 10 §

Luonto sekä pihat, leikki puistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

Lasten **saatavilla** ja käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia, **ikätasoisia**, **pedagogisia** ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet ja **mielenkiinnonkohteet**. **Teknologia** on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään **digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä** tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia **digitaalisia** laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa **sekä fyysiset että virtuaaliset** vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, **konsertteihin**, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Varhaiskasvatuksessa hyödynnetään suunnitelmallisesti sekä omia että ulkopuolisia oppimisympäristöjä. Ryhmien välisen yhteistyön ja pienryhmätoiminnan tulee ohjata oppimisympäristöjen kehittämistä. Keskeistä on lapsen osallistuminen ja yhteisöllinen tiedon rakentuminen sekä vuorovaikutus, ajattelu ja kokemukset. Hyvä oppimisympäristö tukee lapsen oivallusta itsestään toimijana, osaajana ja oppijana sekä oman oppimisympäristönsä kehittäjänä.

Oppimisympäristö ja päiväjärjestys rakennetaan tukemaan monipuolista ja pitkäkestoista leikkiä. Leikkiä ja leikkiaikaa vaalitaan niin, että pitkäkestoinen leikki mahdollistuu ja joustavuus huomioidaan päiväjärjestyksessä. Oppimisympäristö rakennetaan sekä lasten tämän päivän leikille (kulttuurihistorialla rikastuttaminen lisänä) että tulevaisuuskatseiselle leikille. Lähiympäristöä hyödynnetään leikkiympäristönä ja perinteisen niin sanotun sisäleikinkin voi siirtää ulos. Virtuaaliset oppimisympäristöt ovat myös osa tämän päivän lasten leikkiä.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö jakaa lapsia päivittäin erilaisiin ryhmiin pedagogisin perustein. Lapsille tarjotaan päivittäin kokemuksia monipuolisissa ja erikokoisissa ryhmissä toimimisesta. Varhaiskasvatuksen rakenteet ja käytännöt ovat joustavia ja mahdollistavat monipuolisen toiminnan. Oppimisympäristöjä kehitetään monikäyttöisiksi ja muunneltaviksi. Kotialueisiin ja kotialueajatteluun perustuva tilaryhmittely joustaa ja tarjoaa mahdollisuuksia toiminnan organisoimiseen eri tavoin vaihtelevan kokoisille lapsiryhmille.

Oppimisympäristö on se tilanne, jossa lapsi kullakin hetkellä on riippumatta siitä, onko tilanne pedagogisesti suunniteltu. Myös henkilöstön väliset vuorovaikutussuhteet ovat osa lasten oppimisympäristöä rakentavaa tunneympäristöä. Yhdenvertaisiin oppimisympäristöihin kuuluvat

kaikki lapsen varhaiskasvatuksessa kohtaamat fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset ja virtuaaliset oppimisympäristöt. Myös ulko-oppimisympäristöt ovat osa pedagogisia toimintaympäristöjä, ja henkilöstön aktiivinen läsnäolo on tärkeää niin sisällä kuin ulkonakin.

Tampereella on laadittu laajassa yhteistyössä päiväkotien suunnitteluohje. Ohje on pohjana ja lähtökohtana kaikissa rakennushankkeissa (uudisrakennukset ja perusparannukset). Ohjetta käytetään sekä kunnan että yksityisen toimijan hankkeissa. Tavoitteena on, että tiloissa voi toimia erilaiset lapsiryhmät, riippumatta lapsiryhmän koosta, lasten iästä tai tuen tarpeista. Pedagogisesta näkökulmasta tilat mahdollistavat monipuolisen toiminnan ja toteutuksen.

Oppimisympäristöjä kehitetään varhaiskasvatuksen arvoperustan, toimintakulttuurin ja laaja-alaisen osaamisen sisältöjen ja tavoitteiden mukaisesti. Oppimisympäristöjä arvioidaan toimintasuunnitelman arvioinnin yhteydessä ja kehitetään joustavasti osana päivittäistä toimintaa. Oppimisympäristöjen arviointiin osallistuvat lapset, huoltajat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö.

3.3 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä **edistetään** varhaiskasvatuksen **tavoitteita sekä varhaiskasvatuksen laadukasta pedagogista toimintaa**. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä⁸⁹.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁹⁰. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia molemminpuolisen ymmärryksen varmistamiseksi⁹¹.

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁰ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁹¹ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajan kanssa korostuu lapsen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajan ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Henkilöstö keskustelee huoltajien kanssa digitaalisten ympäristöjen käytöstä ja toimintatavoista. Lasten kuvien ja tuotosten julkaisemiseksi tulee olla lupa lapselta ja huoltajilta.

Päivittäisten kohtaamisten lisäksi huoltajat ja henkilöstö käyttävät erilaisia sähköisiä kanavia keskinäiseen viestintään ja tiedottamiseen. Digitaaliset välineet mahdollistavat reaaliaikaisen tiedon ja kuvien siirron sekä tuovat joustavuutta yhteydenpitoon ja tiedon kulkuun huoltajille koko varhaiskasvatuspäivän ajan.

Yhteistyö eri tahojen kanssa

Yhteistyön tavoitteena on varmistaa laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttaminen ja kehittäminen. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁹². Yksityisen palveluntuottajan on tarpeen mukaan toimittava monialaisessa yhteistyössä⁹³.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi muusta opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, katsomusyhteisöt kuten seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien sekä kuntien välinen yhteistyö ja sen kehittäminen on tärkeää. Varhaiskasvatuksen

⁹² Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁹³ Varhaiskasvatuslaki 7 §

järjestäjät voivat kehittää toimintaansa yhteistyössä korkeakoulujen, oppilaitosten, tutkimuslaitosten ja viranomaisten kanssa.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös **lasten**neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁴

Varhaiskasvatuksessa seurataan, arvioidaan ja kehitetään yhteisön ja lapsiryhmien hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan oppimisympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä. Toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä lasten terveyttä ja hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa osana perhekeskustoimintaa.

Lastenneuvolan 1½- ja 4-vuotiaan lapsen laajaan terveystarkastukseen sisältyy varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkemys lapsen toiminnasta, taidoista ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa.

Lasten hyvinvoinnista huolehtiminen kuuluu koko varhaiskasvatushenkilöstölle. Toiminnassa on tärkeää myönteinen asenne, välittämisen ilmapiiri ja puheeksi ottamisen valmiudet. Lasten huoltajat ja lapsiryhmän henkilöstö sitoutuvat toimimaan tiiviissä yhteistyössä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukena. Lasten hyvinvointia edistetään, kaltoinkohtelua ehkäistään ja mahdolliseen kaltoinkohteluun puututaan yhteisen toimintamallin mukaisesti (Kaltoinkohdeltu lapsi -käsikirja).

Varhaiskasvatus on osa perhekeskustoimintaa. Yhteistyö lapsiperheiden sosiaalipalveluiden, terveydenhuollon, kulttuuri- ja kirjastopalveluiden kanssa tapahtuu sekä varhaiskasvatuksen hallinnon että käytännön toiminnan tasolla. Hallintotason yhteistyötapaamisia järjestetään säännöllisesti ja tapaamisissa arvioidaan ja kehitetään yhteistyötä. Yksiköt tekevät yhteistyötä alueen lapsiperheiden palveluiden kanssa sekä lasten hyvinvoinnin tueksi että pedagogisen toiminnan rikastamiseksi. Perheiden ja lasten tukemisessa hyödynnetään monialaista osaamista hyvinvointialueella.

⁹⁴ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 3). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön **suunnittelema** toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 3. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen ja **inklusiivisen** toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3), työtavat (luku 4.3) ja **lapsen tuki** (luku 5). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvu ympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet.

Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

4.2 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös **lapselle annettavan tuen** tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia, henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1) sekä **toimintakulttuurin kehittämistä**.

Henkilöstö toteuttaa yhdessä lasten kanssa digitaalisin menetelmin monipuolista pedagogista dokumentointia. Lapset ovat osallisina dokumentoinnissa esimerkiksi videoimalla, valokuvaamalla tai äänittämällä itse.

Erilaisia talletettuja dokumentteja käydään läpi myöhemmin lasten kanssa, tiimipalaverissa sekä huoltajien tapaamisissa kuten lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa. Digitaalisia dokumentteja hyödynnetään pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa. Digitaalista dokumentointia voidaan hyödyntää myös tukea tarvitsevien lasten moniammatillisessa yhteistyössä muun muassa videomateriaalia käyttäen.

Pedagoginen dokumentointi on kiinteä osa varhaiskasvatuspäivää sekä varhaiskasvatuksen toiminta- ja arviointikulttuuria. Dokumentoinnissa käytetään apuna erilaisia havainnointimateriaaleja ja digitaalisia välineitä, kuten video- ja valokuvausta. Dokumentointi tarkoittaa esimerkiksi lapsen leikkien tai yhteisten projektien kuvaamista ja niistä keskustelua. Lasten piirustukset, tarinat, kokemukset ja lasten leikistä tehdyt havainnot saavat pedagogisen merkityksen, kun niitä tarkastellaan ja niistä keskustellaan yhdessä lasten, huoltajien ja henkilöstön kesken. Havainnoinnin kohteena ovat muun muassa lapsen leikki, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet, ryhmässä toimiminen ja oppimisprosessi. Lapsi ilmaisee itseään leikin kautta, joten leikkiä havainnoimalla henkilöstö pääsee lähemmäksi pienten lasten aitoa kokemusmaailmaa. Havainnoinnin ja pedagogisen dokumentoinnin avulla henkilöstö voi tukea lasta aiempaa paremmin.

Dokumentoinnin avulla huoltajille tehdään näkyväksi varhaiskasvatuksen arkea, pedagogista sisältöä ja menetelmiä sekä arvioidaan toimintaa suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin. Kun dokumentteja tarkastellaan yhdessä lapsen, lapsiryhmän ja huoltajien kanssa, löydetään erilaisia näkökulmia.

Lapsiryhmän kanssa pysähdytään dokumenttien ääreen. Lapsiryhmän yhteinen pedagoginen dokumentointi lisää lasten välistä vuorovaikutusta. Lapset keskustelevat ja vertailevat yhteisiä kokemuksia, kun dokumentointia on näkyvillä oppimisympäristössä. Lasten osallisuutta tukee se, että heidän näkemyksillään ja tulkinnoillaan on konkreettista vaikutusta yhteiseen toimintaan. Pedagogisia dokumentteja hyödynnetään varhaiskasvatusryhmän pedagogisen suunnitelman jatkuvassa päivittämisessä.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön ammatillinen kehittyminen edellyttää pedagogisen dokumentaation hyödyntämistä sekä oman että yhteisen toiminnan reflektomisessa. Lapsiryhmän toimiva dokumentointikulttuuri tukee ajankohtaisten asioiden nostamista pedagogiseen keskusteluun, lisää työn mielekkyyttä ja ohjaa toiminnan pedagogisten painopisteiden valintaa.

4.3 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu.

Digitaalisia välineitä, sovelluksia ja ympäristöjä hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättämään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Lasten aloitteet **voivat olla** kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

4.4 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota **kaikille** lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittelyssä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lorut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset **inklusiivisten periaatteiden mukaisesti**, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havainnot käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit **sekä** digitaaliset välineet **ja sovellukset** tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Leikin merkitys pedagogisena työtapana

Varhaiskasvatuksen henkilöstö tiedostaa, että aikuisen jokapäiväinen leikkiin heittäytyminen ja arjen leikillisuus tukee jokaisen lapsen hyvinvointia, kasvua ja kehitystä. Lasten leikissä henkilöstön tuki ja ohjaus ovat tarpeen. Leikki on sekä henkilöstön työkalu että merkittävä taito, jonka avulla tavoittaa lapsen maailman ja pääsee vuoropuheluun lapsen kanssa. Henkilöstön tulee olla sensitiivinen havaitakseen, millaiseen rooliin aikuista kulloinkin tarvitaan ja miten leikkiä parhaiten havainnoidaan ja rikastutetaan.

Leikkiä ja lapsia leikin asiantuntijoina arvostetaan. Lapsella on oikeus leikkiä häntä kiinnostavien asioiden äärellä ja leikin kehittymiselle annetaan aikaa. Virtuaalisuus ja digitaalisuus ovat osa tämän päivän lasten leikkiä. Virtuaalista ja digitaalista leikkiä tukevat muun muassa toiminnassa käytettävät teknologiapelit, mobiilisovellukset, robotit ja muut virtuaaliset tilat ja työkalut.

Henkilöstö tiedostaa leikin monipuoliset merkitykset. Lisäksi laaja-alaisen osaamisen ja oppimisen alueiden sisältöjä nivotaan lapsen ideoista lähtevään leikkiin, mikäli se sopii leikin tavoitteisiin lasta kunnioittaen. Henkilöstöltä tarvitaan herkkyyttä tunnistaa, milloin lapsi hyväksyy aikuislähtöisiä ideoita leikin aineksiksi ja milloin ei.

Lapsi toimii vertaisyhteisössä pitkälti leikin kautta. Henkilöstö edistää lapsen yhteisöön kuulumista tukien leikkeihin pääsyä ja niissä tasavertaisena toimimista. Henkilöstö ohjaa tarvittaessa lasta löytämään leikin ja leikkikavereita. Leikeissä lapset oppivat myös omien näkemysten esille tuomista ja neuvottelun taitoja.

Leikin merkityksestä sekä itseisarvona että pedagogisena työtapana kerrotaan huoltajille.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹⁵ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Oppimisen alueita yhdistelevä ja soveltava pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kesken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

⁹⁵ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Varhaiskasvatuksessa tuetaan jokaisen lapsen opetuskielen taitojen kehittymistä. Kasvatuksessa ja opetuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä, ja että he voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla.

Kuvio 4. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoimaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin

teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Kielitietoisen pedagogiikan käytännöt ja niiden arviointi

Varhaiskasvatuksen henkilöstö mallintaa rikasta kieltä ja laajentaa lasten ilmaisua. Kielellisiä taitoja vahvistamalla tuetaan lasten vuorovaikutustaitoja ja ystävyysuhteita.

Varhaiskasvatusryhmän henkilöstö sopii, miten lasten kielellisiä taitoja tuetaan suunnitelmallisesti ja miten kielellistä moninaisuutta tehdään näkyväksi arjessa. Lähtökohtana kielitietoisen pedagogiikan arvioinnissa on henkilöstön reflektointi sekä keskustelu huoltajien, lasten ja henkilöstön kesken. Arviointiprosessissa ja kielitietoisen pedagogiikan toteutumisessa hyödynnetään esimerkiksi [KieliPeda-työvälinettä](#).

Suuntaviivat varhaiskasvatuksen lukutaitotyölle ja lukemaan innostamiselle antaa [Kansallinen lukutaitostrategia 2030](#), jossa kuvataan toimia monilukutaidon vahvistamiseksi. Monilukutaidon harjoittelu näkyy konkreettisena toimintana varhaiskasvatuksen arjessa. Esimerkiksi perinteistä kuvakirjaa voidaan tarkastella lasten kanssa monesta eri näkökulmasta: tarinan, kuvituksen, lukijan ja kirjoittajan.

Varhaiskasvatuksessa lukemista ja lukutaitoa edistetään monipuolisesti ja suunnitelmallisesti tiedostaen, että lukuvalmiudet sekä asenteet lukemista ja kirjallisuutta kohtaan syntyvät varhaislapsuudessa. Varhaiskasvatuksessa kiinnitetään huomiota lukemisen ja tarjolla olevan kirjallisuuden ja lukumateriaalin määrään, laatuun ja saavutettavuuteen. Pedagogisessa toiminnassa panostetaan aitoon, kiireettömään vuorovaikutukseen ja rikkaaseen lukukokemukseen lasten kiinnostuksen kohteet ja ikäkaudet huomioiden.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan perheiden lukemisen käytänteiden rakentumista tuomalla esille varhaislukemisen hyötyjä lapsen kielelliselle kehitykselle ja lukutaidolle sekä tarjoamalla monipuolisia lukemisen malleja.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen, käsitteellisen, sanallisen ja kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja ääniympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, **hienomotorisia taitoja**, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta **sekä muotoilua** harjoitellaan **lapsille soveltuvien käsityön teknisen työn ja tekstiilityön työtapojen avulla**. Näitä työtapoja voivat olla esimerkiksi **muovailu, leikkaaminen, naulaaminen, sahaaminen ja ompelu**. **Käsityöllisen ilmaisun** tavoitteena on tarjota lapsille **kokeilun, tutkimisen, yhteisöllisen** tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia **käsityön** tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten **kanssa** voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemiseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työstetään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystäväyhteyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. **Lasten kanssa voidaan tarkastella myös laajemmin uskontoja ja katsomuksia. Vastaavasti tarkastellaan uskonnettomuutta.** Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvierailuun liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänskysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta

kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa

säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskustellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemuksen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin. **On tärkeä huolehtia siitä, että lapset kokevat voivansa omilla teoillaan vaikuttaa kestävään elämäntapaan, mutta ilman, että heidän tarvitsee kantaa lapsina liian suurta vastuuta kestävä elämäntavan ylläpitämisestä.**

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia

ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan **digitaalisiin** laitteisiin **ja sovelluksiin** sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja **ja muita arjen teknologisia ratkaisuja**, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveille kasvulle, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattua liikuntaa. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoiltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi

on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa.

Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana.

Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömisen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin, niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet.

Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon ohjataan kunnioittavasti.

Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Tampereen varhaiskasvatuksessa noudatetaan valtakunnallisten varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksia, joiden mukaan lasten tulee liikkua joka päivä vähintään kolme tuntia. Päivittäinen fyysinen aktiivisuus koostuu sisällöltään, kuormittavuudeltaan ja intensiteetiltään monipuolisesta liikkumisesta. Pienten lasten liikkuminen on fyysisesti aktiivista leikkiä. Noin kaksi kolmasosaa liikkumisen päivittäisestä kokonaismäärästä tulisi tapahtua varhaiskasvatuspäivän aikana.

Varhaiskasvatuksessa toteutetaan valtakunnallisten varhaiskasvatuksen ruokailusuositusten mukaista ruoka- ja ravitsemuskasvatusta osana varhaiskasvatuksen arkea ja ruokailutilanteita. Se sisältää esimerkiksi myönteisen ja tasapainoisen ruokasuhteen tukemisen, miellyttävien ja rauhallisten ruokailuhetkien mahdollistamisen, tapa- ja ruokakulttuurin välittämisen, sekä lasten osallisuuden ja itseilmaisun kehittämisen. Ruokakasvatus on myös osa ympäristökasvatusta.

Lapsi oppii asioita toiminnallisesti tutkien, leikkien ja kokeillen. Sekä liikkumisessa että ruokakasvatuksessa hyödynnetään monipuolisesti erilaisia tiloja ja lähiympäristöjä. Päivittäisissä kohtaamisissa huoltajien kanssa huomioidaan liikkumiseen ja ruokailuun liittyvät sisällöt.

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁶ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁷. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

⁹⁶ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88–89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁹⁷ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistetään tavoitteellisesti **ja pedagogisesti suunniteltuna** kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä **erilaisissa kasvatus- ja opetustilanteissa**. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuväranä. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittyminen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. **Lapsen kielen kehitykseen liittyvää suomen/ruotsin kieleen tutustumista ja opettelua ei tule rinnastaa varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen (luku 5)**. Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä. **Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.**

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksi- ja monikielisyydelle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkkia, jolla varmistetaan molempipuolinen ymmärrys.

Lasten toiminnallista monikielisyyttä tuetaan yksilöllisistä valmiuksista ja tavoitteista käsin. Tampereen varhaiskasvatuksessa toteutetaan suomi toisena kielenä -opetusta osana kielitietoista varhaiskasvatusta. Lähtökohtana opetuskielen tukemisessa on kommunikointi lapselle tärkeissä vuorovaikutustilanteissa ja -ympäristöissä. Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa henkilöstö tunnistaa lapsen olemassa olevat kielelliset resurssit, vaikka lapsi ei vielä tuottaisikaan suomea. Lapsen suomen kielen puutteita ei nähdä rajoitteena. Henkilöstö tiedostaa, millaista sanastoa ja kielellistä osaamista lapsi tarvitsee yhteisössä toimimiseen ja leikkiin osallistumiseen. Lapselle tarvittaessa tehtävästä S2-suunnitelmasta lisätietoa luvussa 1.3.

Monikulttuurisen lapsen ja perheen kotoutumista tuetaan varhaiskasvatuksen arjessa. Lapsen aloittaessa ensimmäistä kertaa varhaiskasvatuksessa voidaan lapsiryhmää pienentää eli järjestää lapselle rakenteellista tukea. Siten henkilöstöllä on enemmän aikaa ja mahdollisuuksia perehdyttää lasta ja perhettä suomalaiseen varhaiskasvatuskulttuuriin.

Lapsille luodaan mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia leikkiä samaa kieltä puhuvien lasten kanssa myös ryhmärajojen yli. Lasten äidinkieliä tuetaan varhaiskasvatuksessa osana kielitaidon, identiteetin sekä itsetunnon vahvistamista.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyuskautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu

perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuuluva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytettävä kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa huomioidaan lapsen suomen kielen vahvistaminen. Suomen kielen opettamiseen, tukemiseen ja kehittämiseen käytetään vähintään 20 prosenttia varhaiskasvatuksesta.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikyllyn kaltaisia.

5. Lapsen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada yleistä, tehostettua tai erityistä tukea siten kuin varhaiskasvatuslaissa on säädetty⁹⁸. Oikea-aikaisella, yksilöllisesti kohdennetulla ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla ehkäistään lapsen ongelmien kasvamista ja monimuotoistumista sekä riskiä syrjäytyä.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen, kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvät tarpeet. Lasta kuullaan lapsen ikä ja kehitys huomioiden.

Varhaiskasvatuksessa tuki rakentuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä. Lapsen tarvitsema tuki ja toimenpiteet kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

5.1 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet ja vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä⁹⁹ on velvollinen antamaan lapselle hänen tarvitsemaansa tukea päiväkodissa tai perhepäivähoidossa. Lapsen tuen tarve arvioidaan ja tukea järjestetään viivytyksettä. Tuki varhaiskasvatuksessa järjestetään yleisenä, tehostettuna ja erityisenä tukena inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Jokaisella lapsella on lähtökohtaisesti oikeus saada tukea omassa lapsiryhmässään erilaisin joustavin järjestelyin. Mikäli lapsen tuen tarpeet sitä edellyttävät, lapsella on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen pienryhmässä tai erityisryhmässä.

Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen aikana sekä lapsen siirtyessä perusopetukseen.

Tuen järjestämisen ja toteuttamisen vastuut

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää tuen järjestämisen käytännöistä, toteuttamisesta, toimintatavoista ja arvioinnista päiväkodissa ja perhepäivähoidossa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi annettavan tuen vaikuttavuutta ja riittävyyttä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää yhteistyörakenteista, vastuista ja toimintatavoista liittyen huoltajien kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä monialaiseen yhteistyöhön. Monialaisen yhteistyön osalta päätetään myös työnjako eri toimijoiden kanssa tuen järjestämisessä. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi sitä edellyttää¹⁰⁰.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että lapsen oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä toteutuu¹⁰¹.

Päätöksen tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista tekee varhaiskasvatuksen järjestämisvastuussa oleva kunta¹⁰². Jos kyseessä on yksityisen palveluntuottajan tuottama varhaiskasvatus, päätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan sijaintikunta.

Jos tukea tarvitseva lapsi osallistuu useamman kuin yhden varhaiskasvatuksen järjestäjän¹⁰³ varhaiskasvatukseen, on tuki suunniteltava, toteutettava ja arvioitava yhteistyössä¹⁰⁴.

⁹⁹ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁰³ Kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja, ks. luku 1.1

¹⁰⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

Tuen tarpeen arviointi, tuen antaminen sekä toimintakulttuurin ja toimintatapojen kehittäminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnkuviansa ja vastuidensa mukaan.

Toimipaikan johtaja vastaa varhaiskasvatuksessa annettavasta laadukkaasta tuesta, sen toteutumisesta ja henkilöstön ajantasaisesta osaamisesta lasten tuen tarpeita vastaavalla tavalla¹⁰⁵. Johtaja huolehtii, että henkilöstö suunnittelee lapsen tuen osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Suunniteltu tuki arvioidaan lapsen tarpeiden mukaan, vähintään kerran vuodessa.

Lapsella on oikeus varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluihin ja opetukseen hänen tuen tarpeensa sitä edellyttäessä. Erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden ja niiden toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin tarvittaessa. Erityisopettajan antama tuki voi olla lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa opetusta¹⁰⁶. Tuki voi olla säännöllistä, osa- tai kokoaikaista. Sitä voidaan toteuttaa samanaikaisopetuksena tai yhteisopettajuutena lapsen ryhmän opettajan kanssa. Erityisopettajan asiantuntemusta hyödynnetään myös henkilöstön ja huoltajien konsultoinnissa¹⁰⁷. Varhaiskasvatuksen opettajaksi ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettajaksi kelpoinen henkilö on vastuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavasta tuen suunnittelusta ja toteuttamisen arvioinnista.

Perhepäivähoitaja vastaa ryhmänsä lasten tuen toteuttamisesta. Tuen suunnittelu ja arviointi voidaan tehdä yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja/tai erityisopettajan kanssa¹⁰⁸. Lapsen edun sitä edellyttäessä, voidaan yhteistyössä huoltajan kanssa keskustella, että lapsi siirtyy päiväkotiin saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia¹⁰⁹, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Tämä voi myös tarkoittaa esimerkiksi sitä, että avustaja auttaa muita lapsia, kun varhaiskasvatuksen opettaja toimii tukea tarvitsevan lapsen kanssa ja tuo vuorovaikutustilanteeseen lapsen yksilöllisiin tavoitteisiin liittyviä pedagogisia sisältöjä.

¹⁰⁵ Varhaiskasvatuslaki 31 §

¹⁰⁶ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 d §

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

Lapsen arjessa päivittäin ja viikoittain toistuvat tilanteet ovat tärkeimpiä ja vaikuttavimpia tukemisen mahdollisuuksia. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen sisältyy tuki, kun sitä toteutetaan tietoisesti yksittäisen lapsen oikeuksien ja tarpeen vaatimalla tavalla. Tämä tarkoittaa, että pedagogista toimintaa vahvistetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan, jos hän tarvitsee yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Henkilöstö huolehtii myös lapsen osallisuuden toteutumisesta tuen suunnittelussa ja järjestämisessä. Osallisuus mahdollistetaan yksilöllisesti kullekin lapselle sopivalla ja ymmärrettävällä tavalla, kuten kuvien ja toiminnallisten menetelmien avulla.

Havainnoitava asia	Apukysymyksiä laadukkaaseen varhaiskasvatuksen pedagogiikan tarkasteluun ja kehittämiseen	Esimerkkejä
Fyysinen ympäristö	Miten tuemme lasta ja millaista lapsen käytös on eri ympäristöissä ja tiloissa?	Eri ympäristöjä: päiväkotia, koti, harrastuspaikka, terapia Eri tiloja päiväkodissa: ryhmätilat, ulkotilat, muut leikkilat, sali, wc-tilat, eteistilat
Sosiaalinen ympäristö	Miten tuemme lasta erilaisissa ryhmissä?	Yksin, kaksin aikuisen kanssa, yksi kaveri, pieni ryhmä, iso ryhmä
Vuorovaikutus ja kieli	Miten tuemme lasta erilaisten vuorovaikutustapojen avulla?	Aikuisten sensitiivisyys, kielenkäyttö, monikanavainen vuorovaikutus, ohjeiden antaminen
	Miten tuemme lasta kielten moninaisuuden osalta?	Lapsen äidinkieli, vieras kieli, monikanavainen vuorovaikutus
Arjen tilanteet	Miten tuemme lasta erilaisissa arjen tilanteissa?	Vapaat ja ohjatut tilanteet, ulkoilu, ruokailu, siirtymät, lepo, leikki, kotiinlähtö
Lapsen tilanne	Miten lapsen tunnetilat ja vireystila vaikuttavat?	Vireystila: väsymys, nälkä, eri aistien kuormitus
Annetun tuen vaikutus	Miten lapsi toimii ilman tukea ja ohjausta? Millaisten tukitoimien avulla lapsi oppii, voi hyvin ja onnistuu?	Miten henkilöstön tai muiden lasten tuki vaikuttaa?
Eri tahojen näkökulmat	Mitä ajatuksia lapsen tuen toteuttamisesta on ja miten ne täydentävät toisiaan?	<ul style="list-style-type: none"> - Lapsi - Huoltajat - Lapsiryhmän henkilöstö - Muut monialaisessa yhteistyössä mukana olevat

Taulukko 1. Noora Heiskasta (2018) mukaillen.

Henkilöstön tehtävä on huomioida varhaisessa vaiheessa lasta parhaiten tukevat tavat toimia eli tarkastella varhaiskasvatuksessa käytössä olevia toimintatapoja, menetelmiä ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko omaa toimintaa ja/tai oppimisympäristöä muuttamalla toteuttaa aikaisempaa paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja. Henkilöstö voi tarvittaessa pyytää tarkasteluun mukaan varhaiskasvatuksen erityisopettajan. Varhaiskasvatuksen laadun ja päivittäisen työn arviointia tehdään lapsiryhmän arjessa ja ryhmän henkilöstön tiimipalaverissa. Arvioinnin työvälineenä henkilöstön käytössä on Kasvattajatiimin itsearviointilomake.

Jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä toimii pedagogisen tuen tiimi. Sen aikataulu ja toiminta kuvataan yksikön toimintasuunnitelmassa. Työskentelyssä ovat mukana yksikön johtaja, apulaisesimies, varhaiskasvatuksen erityisopettaja sekä yksikön varhaiskasvatuksen opettajat. Lisäksi mukana voi olla muitakin yksikön työntekijöitä. Tarvittaessa mukaan voi kutsua muitakin asiantuntijoita, kuten neuvolan henkilökuntaa.

Pedagogisen tuen tiimin tehtävät:

- *Tuen järjestämisen suunnittelu yksikössä*
- *Ennaltaehkäisevän ja varhaisen tuen toteutumisen varmistaminen*
- *Tuen toteutumisen seuraaminen ja sen vaikuttavuuden arvioiminen*
- *Hyvien käytäntöjen jakaminen yksikön sisällä*
- *Yhteisen keskustelun kautta syntyy ymmärrys yksikön tilanteesta, vahvuuksista ja kehittämistarpeista*
- *Tiimissä ei käsitellä yksittäisten lasten asioita, vaan koordinoidaan tukea ryhmä- ja yksikkötasolla.*

Kuntatason koordinoinnilla varmistetaan tuen tasa-arvoinen toteutuminen koko kunnan alueella. Kasvun ja opin polku eli polku varhaiskasvatuksesta esiopetuksen ja perusopetuksen kautta toiselle asteelle on suunniteltu siten, että tukea tarvitsevalla lapsella on mahdollisuus saada tarvitsemaansa tukea jatkumona.

Inklusiivisen toimintakulttuurin ja tuen järjestämisen periaatteita, tuen kattavuutta ja vaikuttavuutta suunnitellaan ja arvioidaan vähintään kerran syksyllä ja kerran keväällä päiväkodin johtotiimin ja varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa. Yksikön johtotiimi ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja varmistavat, että varhaiskasvatuksessa toteutuu ennaltaehkäisevä toiminta ja varhainen tuki sekä tuen vaikuttavuuden seuranta. Opetus ja tuki ovat kaikilla tuen tasoilla tarpeiden mukaan muuttuvia ja joustavia.

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja työskentelee pääsääntöisesti useammassa varhaiskasvatusyksikössä ja yhdessä esiopetusyksikössä laaja-alaisena erityisopettajana sekä alueensa erityispedagogisena asiantuntijana.

- *koordinoi omalla alueellaan lasten tuen toteutumista*

- toimii päiväkodin johtajan tukena lasten kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemiseen liittyvissä asioissa muun muassa yksikön pedagogisen tuen tiimissä
- on mukana lapsiryhmien muodostamisessa omalla alueellaan
- konsultoi ja tukee henkilökuntaa lasten tukeen liittyvissä asioissa
- osallistuu yhteistyöhön huoltajien kanssa sekä moniammatilliseen yhteistyöhön
- vastaa lapsen tukeen liittyvästä palveluohjauksesta
- osallistuu lapsen tuen toteuttamisen ja lapsen tuen tarpeen arviointiin
- osallistuu lapsen tuen toteuttamisen suunnitteluun ja arviointiin
- erityisopetus
 - kokoaikaista tai osa-aikaista
 - lapsikohtaista ja/tai ryhmässä toteutettavaa
 - samanaikaisopetusta ja yhteisopettajuutta lapsen ryhmän opettajan kanssa
- mukaan palvelusetelin korotukseen liittyvään prosessiin, kun lapsen tehostetun tai erityisen tuen tarve on todettu
- vastaa palveluohjauksesta palvelusetelipäiväkodeissa, kun suunnitellaan lapsen paluuta kotikuntaan varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen

Alueen varhaiskasvatuksen erityisopettajat muodostavat tiimin, jonka tehtävänä on varmistaa tuen tasa-arvoinen toteutuminen ja erityispedagoginen osaaminen koko alueella.

Neuropsykiatrista (nepsy-) osaamista on tarjolla koko varhaiskasvatuksessa, koska osa varhaiskasvatuksen erityisopettajista työskentelee nepsy-valmentajina osana omaa työtään. Myös konsultointia autismikirjosta ja vaihtoehtoisista kommunikointimenetelmistä on koko varhaiskasvatuksen saatavilla.

5.2 Yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa sekä tarvitsemaansa tukea¹¹⁰. Lapsen tuki edellyttää toimivia paikallisia yhteistyörakenteita ja yhteisöllisten toimintatapojen kehittämistä.

Lapsen ja huoltajan kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön jaettu tieto lapsesta ja hänen tarpeistaan on lähtökohta varhaisen ja riittävän tuen antamiseen. Huoltajan kanssa keskustellaan lapsen oikeudesta tukeen, tuen järjestämisen keskeisistä periaatteista sekä lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla. Lasta kuullaan ja hänen mielipiteensä huomioidaan.¹¹¹

¹¹⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹¹ Varhaiskasvatuslaki 15 d §, 4. momentti

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta.¹¹²

Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia. Lapsen tuen **toteuttamisen** tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön.

Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹¹³

Toimivan yhteistyön lähtökohtana on arvostava suhtautuminen varhaiskasvatukseen ja kodin kohtaamisessa ja tuen suunnittelussa. Yhteistyö toimii aidosti, kun ymmärretään jokaisen lapsen lähtökohdat ja olosuhteet. Yhteistyö näkyy päivittäisessä arjessa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun henkilöstö suunnittelee tuen järjestämistä yhdessä lapsen, huoltajan ja muiden yhteistyötahojen kanssa. Huoltajalle tulee antaa tietoa ja häneltä saadaan tietoa lapsen tarvitsemasta ja saamasta tuesta sekä arjen viestinnän yhteydessä että erikseen sovituissa keskusteluissa, kuten varhaiskasvatussuunnitelman päivitysten yhteydessä.

Monialainen yhteistyö

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹¹⁴.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatustalujen ja sairaalan tai muun **vastaavan tahon** keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erylistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Lapsi voi vaikean vammaisuuden tai sairauden vuoksi tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁵.

Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 40–41 §

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87–88

¹¹⁴ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹⁵ Oppivelvollisuuslaki (1214/2020) 2 § 3 momentti

päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹⁶.

Tuen suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään lasta tutkivien tahojen erityisosaamista. Monialainen lapsen tuen toteutumisen ja vaikuttavuuden arviointi toteutetaan vähintään kerran vuodessa. Lapsen ja perheen tukemiseksi kutsutaan tarvittaessa koolle monialainen yhteistyöverkosto. Varhaiskasvatus toimii aktiivisesti osana perhekeskusta.

Mikäli lapsella on yksilöllisiä ravitsemukseen liittyviä tarpeita, sovitaan lapsen huoltajan, ruuan valmistuksesta ja jakelusta vastaavan henkilöstön ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa yhdessä ruokailuun liittyvistä tukitoimista ja seurannasta.

Yhteistyö sairaalassa järjestettävän varhaiskasvatuksen kanssa

Tays:n lastentautien vastuualueella työskentelee varhaiskasvatuksen opettaja sekä leikinohjaaja. Heidän kanssaan tehdään yhteistyötä silloin, kun lapsella on siirtymiä sairaalan varhaiskasvatuksen ja muun varhaiskasvatuksen välillä.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtavoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia. **Lapselle määritellään sopivin tuen taso¹¹⁷ ja tuen muodot¹¹⁸ tuen antamisen periaatteiden mukaisesti, mikäli laadukas pedagogiikka ei vastaa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin. Varhaiskasvatuksen tuen muodot tarkoittavat lapsen tarvitsemia pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia. Aloite lapsen tuen vahvistamisesta voi tulla ryhmän henkilöstöltä, huoltajalta tai muilta asiantuntijoilta.**

Lapsella on oikeus saada tukea sopivalla tuen tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Lapsen tuen saanti ei edellytä lääketieteellistä diagnoosia tai muuta terveydenhuollon tai sosiaalihuollon lausuntoa. Lapsella on myös oikeus tuen palveluihin ja apuvälineisiin tuen tarpeen mukaan¹¹⁹. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa niistä tukitoimista ja apuvälineistä, joita lapsi tarvitsee varhaiskasvatukseen osallistumiseensa.

¹¹⁶ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

¹¹⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹¹⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

¹¹⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Tällaisia ovat esimerkiksi

- liikkumiseen ja muihin fyysisiin toimintoihin liittyvät järjestelyt, kuten pyörätuoliliuskat ja kaiteet tai
- lapsen kommunikaatioon, näköön, kuuloon, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen liittyvät apuvälineet, kuten kommunikointia tukevat lelut, digitaaliset sovellukset, pelit tai äänikirjat.

Varhaiskasvatuksessa käytettävät tuen tasot ovat yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki.

Tuen tasojen välillä siirrytään joustavasti ja tuen taso arvioidaan aina tapauskohtaisesti.

Tehostetun tai erityisen tuen edellytyksenä ei ole, että lapsi on ensin saanut muulle tasolle kuulunutta tukea. Tehostettua tai erityistä tukea saava lapsi on otettava huomioon päiväkodin ja perhepäivähoidon henkilöstön mitoituksessa¹²⁰.

Yleinen tuki

Varhaiskasvatukseen osallistuvalla lapsella on oikeus saada hänen yksilöllisen kehityksensä, oppimisensa tai hyvinvointinsa edellyttämää yleistä tukea heti tuen tarpeen ilmettyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Yleistä tukea toteutetaan lapsen omassa ryhmässä.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen. Yleinen tuki muodostuu yksittäisistä tuen muodoista, esimerkiksi yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista sekä tukitoimista, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lapsen tuki on lyhytkestoista ja/tai intensiteetiltään matalampaa verrattuna tehostettuun ja erityiseen tukeen. Lapsen yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastataan käyttämällä esimerkiksi soveltuvia materiaaleja, välineitä, opetusohjelmia tai osa-aikaista erityisopettajan antamaa tukea.

Yleinen tuki ei edellytä hallintopäätöksen antamista, vaan tukea annetaan aina tuen tarpeen ilmetessä. Yleinen tuki järjestetään varhaiskasvatuksen opettajan ja muun henkilöstön yhteistyössä. Mahdollisista tukipalveluista, kuten tulkitsemis- ja avustamispalveluista ja apuvälineistä, tehdään hallinnollinen päätös¹²¹.

Tehostettu tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti ja yhteisöllisesti suunniteltuna tehostettuna tukena, kun yleinen tuki ei riitä. Tuki on intensiteetiltään voimakkaampaa ja yksilöllisempää kuin yleinen tuki. Tukea annetaan lyhytkestoisesti tai pidempään jatkuvana lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja se aloitetaan heti tuen tarpeen ilmettyä. Tehostettua tukea annetaan niin kauan kuin lapsi tarvitsee sitä.

¹²⁰ Varhaiskasvatuslaki 35 ja 38 §

¹²¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c §

Lapsen tukea tehostetaan tuen suunnittelulla ja toteuttamistapojen lisäämisellä tai niitä vahvistamalla. Tuki muodostuu säännöllisistä ja samanaikaisesti toteutettavista useista tuen muodoista. Oikea-aikaisesti annettu tehostettu tuki ennaltaehkäisee lapsen myöhempää tuen tarpeiden moninaistumista.

Lapsen mahdollista myöhempää diagnoosia tai kuntoutuksen aloittamista ei voida käyttää tuen saamisen ehtona¹²². Tehostetun tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²³.

Erityinen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapselle on annettava tukea yksilöllisesti suunniteltuna erityisenä tukena, kun yleinen tuki tai tehostettu tuki ei riitä. Erityistä tukea voidaan antaa vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai muusta, merkittävästi toimintakykyä alentavasta lapsen oppimisen ja kehityksen tuen tarpeesta johtuen. Erityinen tuki on vahvin varhaiskasvatuksessa annettavan tuen taso. Lapsen tuen tarpeen vaatiessa tuki voidaan aloittaa suoraan erityisen tuen tasolla.

Lapsella on oikeus saada erityistä tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Erityinen tuki muodostuu useista tuen muodoista ja tukipalveluista, ja on jatkuvaa ja kokoaikaista. Erityisen tuen antamisesta tehdään hallintopäätös¹²⁴.

Liite 1: Tuen tasot ja niiden toteuttamisen käytännöt varhaiskasvatuksessa

Tuen muodot

Tuen eri muotoja käytetään kaikilla tuen tasoilla lapsen tuen tarpeen mukaisesti¹²⁵. Tuen muotoja voi toteuttaa samanaikaisesti heti tuen tarpeen ilmetyä osana varhaiskasvatuksen perustoimintaa. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tukitoimet suunnitellaan pedagogisesti niin, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana vertaisryhmää toteutuvat lapsen edun mukaisesti. Lapsen tuki voi sisältää **pedagogisia**, **rakenteellisia** ja **hoidollisia** tuen muotoja.

Lapsen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Lapsiryhmän kokoa **muodostettaessa** huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu, tuen tarve ja taso sekä se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa.

¹²² HE 148/2021 vp, s. 32

¹²³ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹²⁵ Varhaiskasvatuslaki 15 b §

Pedagogisiin tuen muotoihin lukeutuvat toistuvien toimintojen sekä lapselle selkeän ja ennakoitavan päivärytmin luominen. Lapsen tukeen kuuluvat muun muassa sensitiiviset ja saavutettavat vuorovaikutus- ja kommunikointitavat. Näitä voivat olla puhetta korvaavat kommunikaatiomenetelmät, kuten viittomat, kuvat tai erilaiset teknologiset ratkaisut. Lapsen tarpeisiin vastaaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä yhteisiä ja johdonmukaisia pedagogisten ja erityispedagogisten työtapojen ja menetelmien käyttöä. Pedagogisiin tuen muotoihin kuuluvat myös varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelu, havainnointi, dokumentointi ja arviointi.

Lapsen yksilöllisistä tarpeista nousevia, erityispedagogisia menetelmiä voidaan suunnitella, soveltaa ja toteuttaa joko yhden lapsen, pienen ryhmän tai koko lapsiryhmän yhteisenä toimintana. Varhaiskasvatuksen inklusiivisen arvoperustan mukaisesti pedagogisen tuen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee ensisijaisesti käyttää toimintatapoja, joissa lapsen tarvitsema tuki toteutuu osana vertaisryhmää.

Rakenteellisiin tuen muotoihin kuuluu lapsen tuen tarpeen havaitsemiseen ja sen toteuttamiseen liittyvän henkilöstön osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen lisääminen. Rakenteellisia tuen muotoja ovat myös ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoittamiseen ja/tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut sekä niiden muuttaminen lapsen tuen tarpeen mukaan¹²⁶. Ryhmän henkilöstörakennetta voidaan vahvistaa esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajalla. Lapsimäärän pienentämisellä muutetaan henkilöstön ja lasten suhdelukua siten, että lapsen tukea voidaan suunnitellusti toteuttaa ja varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa. Lisäksi varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustamispalvelut, apuvälineiden käyttäminen, esteettömyyden huomioiminen sekä pien- tai erityisryhmä voivat olla lapsen tarvitsemia rakenteellisia tuen muotoja.

Henkilöstön osaamista lisätään järjestämällä säännöllisesti lapsen tuen toteuttamiseen liittyvää koulutusta. Lapsiryhmien henkilöstörakennetta voidaan tarpeen vaatiessa vahvistaa pedagogisesti siten, että henkilöstöön kuuluu tavanomaisesta poiketen kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa ja yksi varhaiskasvatuksen lastenhoitaja. Avustajia voidaan osoittaa lapsiryhmiin, joissa on tehostettua ja/tai erityistä tukea saavia lapsia. Ryhmää voidaan pienentää, mikäli se on lapsen edun mukaista ja tarkoituksenmukaista. Päiväkodin johtaja ja varhaiskasvatuksen erityisopettaja suunnittelevat yhdessä rakenteellisen tuen toteutusta.

Integroituja varhaiskasvatusryhmiä on kaikilla kasvun ja opin poluilla. Ryhmissä on erityistä/tehostettua tukea saavia lapsia (6) ja vertaisikäkavereita (8) eli 14 lasta. Ryhmissä annetaan myös yleistä tukea tarpeen mukaan. Integroidussa ryhmässä työskentelee tavallisesti

¹²⁶ Varhaiskasvatuslaki 35 § 2 mom. ja 38 § 2 momentti

neljä työntekijää: kaksi varhaiskasvatuksen opettajaa, lastenhoitaja ja avustaja. Ryhmän henkilökunta tekee myös tiivistä yhteistyötä varhaiskasvatuksen erityisopettajan kanssa ja pitää itseään ajan tasalla peruspedagogiikan lisäksi myös erityispedagogiikan asioissa. Myös pienryhmää ja erityisryhmää voidaan käyttää tarvittaessa tuen järjestämisen paikkana.

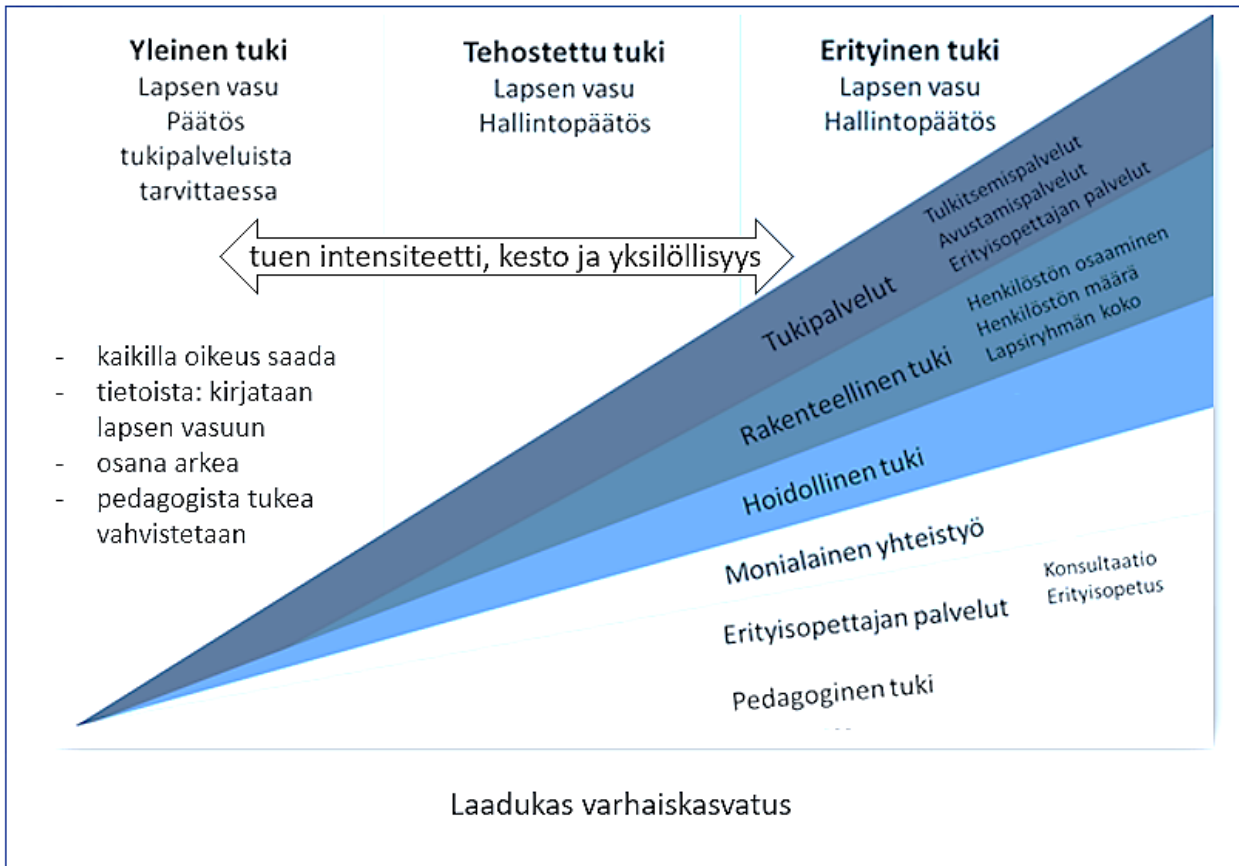
Erho-yksikössä mahdollistetaan 0–18-vuotiaiden lasten ja nuorten pedagogisten oikeuksien eli varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen, sekä vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttaminen joustavasti akuuteissakin tilanteissa.

Varhaiskasvatuksessa annettavan tuen järjestämisen käytännöt perhepäivähoidossa
Perhepäivähoitaja konsultoi varhaiskasvatuksen erityisopettajaa lapselle annettavan tuen suunnittelussa ja järjestämisessä.

Hoidollisen tuen muodot tarkoittavat menetelmiä ja toimintatapoja, joilla vastataan lapsen tarvitsemaan hoitoon, hoivaan ja avustamiseen. Lapsen terveydenhoidolliset tarpeet huomioidaan osana hoidollisen tuen muotoja. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvät avustamisen tarpeet ja apuvälineet. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa tehdään yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilöstön ohjauksen ja konsultaation osalta.

Varhaiskasvatuksen toimipaikoissa arvioidaan aina tapauskohtaisesti, voidaanko lääke- tai sairaudenhoito toteuttaa osana lapsiryhmän perustoimintaa. Jokaisen lapsen kohdalla tehdään lapsen tilanteen kokonaisarviointi. Lapsen lääke- tai sairaudenhoito ei ole riippuvainen varhaiskasvatuslain mukaisesta tuen tasosta, vaan hoitoa annetaan tuen tasosta riippumatta lapsen tarpeen mukaan.

Tuen pedagogisten, rakenteellisten ja hoidollisten toimintatapojen tulee olla lapsen edun ja tuen tarpeen mukaisia, ja niissä käytetään paikallista ja tapauskohtaista harkintaa. Esimerkiksi lapsen apuvälineiden käyttöä tai avustamista suunniteltaessa tulee ensisijaisesti järjestää nämä tukitoimet niin, että lapsi on osa vertaisryhmää ja mukana samoissa tiloissa ja tilanteissa muun lapsiryhmän kanssa.

Kuvio 5. Lapsen tuen jatkumo, tuen tasot ja muodot

5.4 Lapsen tuen arviointi

Varhaiskasvatuksessa lapsen tukea arvioidaan kaikilla tuen tasoilla¹²⁷. Lapsen tuen tarvetta, sekä tuen riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa esimerkiksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen yhteydessä tai tuen tarpeen tai oppimisympäristön muuttuessa. Lapsen tuen tarpeen arvioinnin prosessi voi alkaa varhaiskasvatuksen henkilöstön tekemien havaintojen pohjalta. Myös huoltaja, lastenneuvolan tai sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstö voi tehdä aloitteen.

Tuen antamisen kokonaisuutta tarkasteltaessa arvioidaan aina kunkin lapsen kohdalla, mitkä ratkaisut parhaiten toteuttavat lapsen etua. Lapsen mielipide ja toivomukset huomioidaan ja huoltajan kanssa toimitaan yhteistyössä arvioitaessa tuen tarvetta, tukitoimenpiteitä ja toteuttamista¹²⁸.

¹²⁷ Varhaiskasvatuslaki 15 a ja d §

¹²⁸ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 20 §

Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen arviointiin tarpeen mukaan. Sosiaali- ja terveystieteelliset osallistuvat arvioinnin tekemiseen varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä, jos arviointi edellyttää myös muuta kuin varhaiskasvatushenkilöstön pedagogista asiantuntemusta tuen tarpeen arvioimiseksi ja tuen ratkaisujen perusteeksi.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki eli tuen taso, muodot ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹²⁹. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Henkilöstön tehtävänä on tukea huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa. Tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen tarvetta ja toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan tarpeen mukaan vähintään kerran vuodessa tai tuen tarpeen muuttuessa¹³⁰. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen kirjataan ja tavoitteita muutetaan lapsen muuttunutta tuen tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Esiopetusta täydentävän varhaiskasvatuksen osalta mahdollinen tuki tulee yhteensovittaa esiopetuksessa annettavan tuen kanssa ja kirjata lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Ennen tehostetun tai erityisen tuen aloittamista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdollisten aiemmin toteutettujen tukitoimien ja niiden vaikuttavuuden arviointi. Arviointi pitää sisällään kuvauksen tukitoimista, niiden vaikuttavuuden arvioinnista ja kehittämisestä sekä perustelut siitä, millaisista tuen toimista lapsi hyötyy ja mitkä parhaiten toteuttavat yksilöllisesti lapsen etua.¹³¹

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa hyödynnetään tehtäessä hallinnollista päätöstä annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista¹³². Mikäli lapsen tuen tarvetta on arvioitu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa, tulee arviointi huomioida annettaessa tehostetun tai erityisen tuen hallinnollista päätöstä tai päätöstä tukipalveluista. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma päivitetään hallinnollisen päätöksen sisällön mukaisesti.

¹²⁹ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³⁰ Varhaiskasvatuslaki 15 d § ja 23 §

¹³¹ HE 148/2021 vp, s. 34

¹³² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

Kun lapsi saa **varhaiskasvatuksessa** tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa kirjataan luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset tuen muodot

- **varhaiskasvatuspäivän rakenteeseen ja päivärytmiin liittyvät ratkaisut**
- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- **tarvittavat erityispedagogiset menetelmät**
- **vuorovaikutus- ja kommunikointitavat, esimerkiksi viittomien ja kuvien käyttö**
- **käytännöt, miten lapsi pääsee osalliseksi vertaisryhmän toimintaa, esimerkiksi esteettömyyden huomiointi.**

Rakenteelliset tuen muodot

- **tuen toteuttamiseen liittyvän osaamisen ja erityispedagogisen osaamisen vahvistaminen**
- henkilöstön mitoitukseen ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut
- **lapsiryhmän kokoon ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut**
- tulkittamis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö
- **pien- tai erityisryhmä tai muu tarvittava ryhmämuoto**
- **varhaiskasvatuksen erityisopettajan osa- tai kokoaikainen opetus tai konsultaatio.**

Hoidolliset tuen muodot

- **perushoitoon, hoivaan ja avustamiseen liittyvät menetelmät**
- **terveydenhoidolliset tarpeet, esimerkiksi lapsen pitkäaikaissairauksien hoitoon, lääkitykseen, ruokavalioon ja liikkumiseen liittyvä avustaminen ja apuvälineet.**

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon **sekä muiden** asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut.

Tuen **vaikuttavuuden** arviointi

- **tuen tarpeen, riittävyden ja toteutumisen seuranta**
- tukitoimien vaikutusten arviointi, **arvioinnin perusteella tehtävät johtopäätökset ja toimenpiteet** sekä arviointiajankohdat.

Lisäksi lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan mahdolliset sosiaali- ja terveystyöpalvelut, kuten lapsen saama kuntoutus, jos se on olennaista lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisen näkökulmasta¹³³.

¹³³ HE 148/2021 vp, s. 35

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan kahden kuukauden kuluessa siitä, kun lapsen tarvitsema tuki on todettu tai tukea tarvitsevan lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa. Lapsiryhmän henkilökunta arvioi ja dokumentoi lapsen saamaa tukea jatkuvasti arjessa yhdessä varhaiskasvatuksen erityisopettajan, lapsen ja huoltajien kanssa. Laadinnan jälkeen lapsen varhaiskasvatussuunnitelma arvioidaan puolen vuoden kuluttua ja jatkossa kahdesti vuodessa yhdessä huoltajien kanssa.

5.6 Päätös tehostetusta ja erityisestä tuesta sekä tukipalveluista

Lapselle annettavasta tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävä viipymättä hallintopäätös, joka perustuu tuen tarpeen arviointiin¹³⁴. Hallintopäätösmenettelyssä noudatetaan hallintolakia. Ennen päätöksen tekemistä varhaiskasvatuksen järjestäjän on kuultava lapsen huoltajaa tai muuta laillista edustajaa¹³⁵. Myös huoltaja voi hakea tehostettua tai erityistä tukea lapselle¹³⁶. Hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämismvastuussa oleva kunta, ja päätös on toistaiseksi voimassa. Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, koska huoltaja voi hakea siihen muutosta valittamalla¹³⁷. Päätös on aina perusteltava¹³⁸. Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu¹³⁹.

Tehostetun ja erityisen tuen päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tuen muodoista
- varhaiskasvatuksen toimipaikasta
- tukipalveluista¹⁴⁰.

Jos lapsen tuesta ei tehdä tehostetun tai erityisen tuen päätöstä, silloin tukipalveluista tehdään erillinen hallintopäätös. Päätöksessä mainitaan ja päätetään seuraavista asioista:

- tukipalvelut¹⁴¹.

Varhaiskasvatuslain piiriin kuuluvassa yksityisessä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen hallintopäätöksen tekee palveluntuottajan esityksestä varhaiskasvatuksen toimipaikan

¹³⁴ Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹³⁵ Hallintolaki 34 §

¹³⁶ HE 148/2021 vp, s. 35

¹³⁷ Varhaiskasvatuslaki 62 §

¹³⁸ Hallintolaki 34, 45 § 1 momentti, 47 § ja varhaiskasvatuslaki 15 a §

¹³⁹ HE 148/2021 vp, s. 36

¹⁴⁰ HE 148/2021 vp, s. 34

¹⁴¹ Varhaiskasvatuslaki 15 c ja e §

sijaintikunta¹⁴². Lapsen saadessa varhaiskasvatusta ostopalveluna hankitussa varhaiskasvatuksessa hallintopäätöksen tekee varhaiskasvatuksen järjestämistä vastaava kunta. Myös palvelusetelin myöntänyt kunta tekee tukea koskevan hallintopäätöksen.¹⁴³

Lapsen varhaiskasvatusta voi järjestää useampi kuin yksi varhaiskasvatuksen järjestäjä. Mikäli lapsi osallistuu kahden eri kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen esimerkiksi vuoroasumistilanteessa, hallintopäätöksen tekevät erikseen molemmat kunnat. Tällöin varhaiskasvatuksen järjestäjillä on velvollisuus toimia tuen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa yhteistyössä lapsen edun mukaisesti. Kukin toimija tekee hallintopäätöksen itse.

Hallintopäätös tehostetusta tai erityisestä tuesta tai tukipalveluista on pantava täytäntöön heti. Päätös voidaan panna täytäntöön lainvoimaa vailla olevana. Täytäntöönpanolla ennen päätöksen lainvoimaa on keskeinen merkitys oikeusturvan kannalta. Päätöksellä ei voida päättää lapsen sosiaali- ja terveyspalveluista, kuten lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineistä tai vammaispalvelulain mukaisista palveluista ja tukitoimista.

Lapsen tuen tarvetta, riittävyttä ja toteutumista arvioidaan tarpeen mukaan (ks. luku 5.4). Hallintopäätös muutetaan tai kumotaan, mikäli tuen tarve muuttuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tarkistamisen tai muun arvioinnin yhteydessä.

Tehostetun ja erityisen tuen sekä tukipalveluiden hallintopäätösten vastuunjako:

- *Kunnan varhaiskasvatuksessa olevien lasten päätökset tekee päiväkodin johtaja.*
- *Yksityisissä päiväkodeissa olevien lasten päätökset tekee palvelupäällikkö.*
- *Hallintolain mukaisen huoltajan kuulemisen tekee varhaiskasvatuksen erityisopettaja.*
- *Päätöksen valmistelee varhaiskasvatuksen erityisopettaja.*
- *Päätöksen pohjana olevasta lapsen varhaiskasvatussuunnitelmasta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja.*

¹⁴² Varhaiskasvatuslaki 15 e §

¹⁴³ HE 148/2021 vp, s. 30

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

Montessoripedagoginen varhaiskasvatus

Montessoripedagoginen varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat yhtenäisen, tavoitteiltaan ja toimintatavoiltaan johdonmukaisen kokonaisen kasvun- ja opinpolun. Montessorifilosofian kantava ajatus on ”auta minua tekemään itse”.

Lapsi

Lapsi nähdään aktiivisena oppijana. Pedagogiikan tavoitteena on tukea lapsen toiminnallista itsenäistymistä, ajattelun ja oppimisen taitoja. Lapsi on osa ryhmää, missä oppiminen tapahtuu yhdessä vertaisryhmän kanssa sekä aikuisen ohjaamana. Lapselle annetaan oppimistilanteissa mahdollisuus kokeilla itse ja löytää sitä kautta ratkaisu.

Henkilöstö

Lasten havainnointi on montessoripedagogiikan arkea. Havainnot kytkeytyvät tietoon kunkin lapsen yksilöllisistä tarpeista, tavasta oppia ja rohkaistua toimimaan yhteisön jäsenenä yksilöllisyyttä kunnioittaen. Tavoitteena on ohjata lapsia onnistumaan, sillä onnistuminen vahvistaa oppimista! Henkilöstön tehtävä on mahdollistaa lapsen omatoiminen työskentely oman kiinnostuksen mukaisesti. Henkilöstö toimii omalla esimerkillään myönteisen ja kunnioittavan vuorovaikutuksen mallina.

Ympäristö

Montessorikasvatuksen ytimenä on pedagogisesti valmisteltu oppimisympäristö, jossa monipuoliset toimintamahdollisuudet ovat lasten käytettävissä, kehityskausia ja herkkyykskausia tukien. Erityinen montessorivälineistö on lasten saatavilla. Välineistö tukee sekä haastaa lasta kokeilemaan, harjoittelemaan, tutkimaan ja oppimaan. Ympäristö on rakennettu lapsen mittasuhteisiin sopivaksi. Montessoriympäristö sopeutuu vallitsevaan aikaan ja paikkaan.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹⁴⁴ Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹⁴⁵. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevissa asioissa. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹⁴⁶. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen

¹⁴⁴ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁶ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 §

toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹⁴⁷. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹⁴⁸.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt. **Lapsen tuen (luku 5) toteutuminen on keskeinen arvioinnin kohde.**

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. **Lapsen tuen arviointi sisältyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.** Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvussa 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen **varhaiskasvatussuunnitelman** laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

Tampereen varhaiskasvatuksessa arvioidaan toimintaa ja laatua kansallisella, seudullisella, kunnallisella ja yksikötasolla. Varhaiskasvatuksen arviointi pohjautuu kehittävään arviointikulttuuriin, jossa korostuu osallistavuus, arvioinnin toteuttajan ja arviointiin osallistujien välinen luottamus. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen palveluryhmällä on vastuu toimintansa laadusta ja sen kehittämisestä.

Tampereen kaupungin Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvioinnin ja laadunhallinnan käsikirjassa kuvataan varhaiskasvatuksen arvioinnin ja laadun kehittämisen kokonaisuus. Käsikirjan tiedollisena perustana käytetään Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) tekemää Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset -asiakirjaa, jossa on esitelty varhaiskasvatuksen kansalliset laatusuositukset eli laatuindikaattorit. Ne kuvaavat tiivistetyssä muodossa hyvää ja tavoiteltavaa varhaiskasvatusta sekä antavat

¹⁴⁷ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 20 §

suuntaviivoja kansallisesti yhtenäiselle arvioinnille. Laatuindikaattorit toimivat perustana varhaiskasvatuksen rakenteen ja pedagogisen toiminnan arvioimiseksi ja kehittämiseksi.

Tampereen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvioinnin ja laadunhallinnan käsikirjassa kuvataan varhaiskasvatuksen arviointitiedon keräämisen tasot, arvioinnin vastuuryhmät ja arvioinnin toteuttaminen yksiköissä lasten, huoltajien sekä henkilökunnan osalta (kuvio 6). Käsikirjassa esitellään kotialue toiminnan kehittämisen, toteuttamisen ja muutosjohtamisen kannalta merkittävät teemat.

ARVIOINTIKULTTUURIN KULMAKIVET VARHAISKASVATUKSEN JA ESIOPETUKSEN YKSIKÖISSÄ

1. ARVIOINNIN PERIAATTEISTA JA KÄYTÄNTEISTÄ SOPIMINEN YKSIKÖSSÄ

- Syksyllä yksiköiden johtotiimit ja tiimit käyvät yhdessä läpi arvioinnin periaatteet ja käytänteet.
- Sovitaan, miten huoltajien kanssa käydyissä vasu- ja esiopetussuunnitelmakeskusteluissa sekä toiminta- ja lukuvuosisuunnitelmissa esiin nostetut tavoitteet ja painopisteet, kuten laadun indikaattorit, näkyvät käytännössä ryhmien suunnitelmissa.
- Sovitaan, miten toiminnasta tiedotetaan huoltajia.

2. TOIMINNAN TAVOITTEISTA JA ARVIOINNISTA SOPIMINEN HUOLTAJIEN KANSSA

- Jokaisen toimintakauden alkaessa käydään keskustelu lapsen huoltajien kanssa pedagogisen toiminnan tavoitteista sekä arvioinnin apuna käytettävästä toiminnan dokumentoinnista.
- Toiminnan tavoitteet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelmaan.
- Keskustelussa kerrotaan vanhemmille tiedottamiskäytännöistä lapsen kasvun ja oppimisen sekä toiminnan suhteen.

3. LAPSIRYHMÄN PEDAGOGISEN SUUNNITELMAN LAATIMINEN JA SÄÄNNÖLLINEN ARVIOIMINEN

- Lapsiryhmän pedagogisesta suunnitelmasta vastaa lapsiryhmän varhaiskasvatuksen opettaja.
- Suunnitelman lähtökohtina ovat lasten mielenkiinnon kohteet, vanhempainkeskustelut ja henkilöstön tekemät havainnot lapsista.
- Ryhmän toimintakäytännöistä sovitaan toimintakauden alkaessa ja ne kirjataan lapsiryhmän pedagogiseen suunnitelmaan sekä ryhmän henkilöstön tekemään tiimisopimukseen.
- Toimintakäytäntöjä ja pedagogista suunnitelmaa arvioidaan säännöllisissä tiimipalaverissa.

4. PÄIVITTÄINEN KESKUSTELU, VIESTINTÄ JA PEDAGOGINEN DOKUMENTOINTI

- Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen.
- Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.
- Myös tiimit käyvät jatkuvaa keskustelua ja arviointia tiimipalaverissa.

5. ARVIOINNIN SEURANTA JA TOIMINNAN KEHITTÄMINEN

- Tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta seurataan, arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti.
- Arviointiin osallistuvat henkilöstö, lapset ja huoltajat.
- Toiminnan kehittämisessä hyödynnetään tietoa, joka on saatu lapsien havainnoista ja huoltajien kanssa käydyistä keskusteluista.

Kuvio 6. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arviointikulttuuri

Tampereen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan osana varhaiskasvatuksen kehittämistä. Yhteistyötahojen kanssa arvioidaan varhaiskasvatussuunnitelman ja yhteistyön toteutumista säännöllisissä tapaamisissa.

Varhaiskasvatuksen yksikön toimintasuunnitelmaan kirjataan vuosittaiset Tampereen strategiasta nousevat painopisteet ja lapsilta sekä henkilöstöltä nousevat toimintakulttuurin kehittämiskohteet. Tavoitetilaa kuvaavien laadun indikaattoreiden toteutumista seurataan säännöllisesti yksiköiden väliarvioina toimintakauden aikana. Varhaiskasvatuksen yksiköt kehittävät myös itsearviointiaan ja hyödyntävät arvioinnissa lapsilta, henkilöstöltä ja huoltajilta kyselyillä kerättyä tietoa sekä pedagogista dokumentointia. Kyselyiden tulokset ja yksiköiden kehittämiskohteet annetaan tiedoksi huoltajille.

Lapsiryhmän pedagoginen suunnitelma on elävä ja muuntuva asiakirja, johon kuvataan lapsiryhmän tilanteen ja tavoitteiden etenemistä. Ryhmän pedagoginen suunnitelma on työväline, jonka avulla pedagogisen toiminnan toteutumista arvioidaan yhdessä lasten kanssa ryhmän arjessa ja säännöllisesti viikoittaisissa tiimipalaverissa.

Varhaiskasvatuksen opettaja vastaa ryhmän pedagogisen suunnitelman sisällöstä ja päivittämisestä yhteistyössä tiiminsä kanssa. Ryhmän pedagoginen suunnitelma laaditaan kauden alussa syksyllä. Suunnitelmassa kuvataan, miten ryhmän kokopäiväpedagogiikassa tuetaan lapsen laaja-alaisen osaamisen kehittymistä. Ryhmän pedagogista suunnitelmaa arvioidaan ja sen sisältöä työstetään jatkuvasti koko toimintakauden ajan henkilöstön tekemien havaintojen, huoltajilta ja lapsilta saatujen palautteiden, yhteisten keskustelujen sekä arvioinnin pohjalta. Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, arvioinnin ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä, joka mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen.

LIITTEET

Liite 1. Tuen tasot ja niiden toteuttamisen käytännöt varhaiskasvatuksessa

5/2022

Liite 1: Tuen tasot ja niiden toteuttamisen käytännöt varhaiskasvatuksessa

Liite 2. Lista varhaiskasvatussuunnitelman kuvioista

- Kuvio 1. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessi
- Kuvio 2. Kehotunnekasvatuksen osa-alueet
- Kuvio 3. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys
- Kuvio 4. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa
- Kuvio 5. Lapsen tuen jatkumo, tuen tasot ja muodot
- Kuvio 6. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arviointikulttuuri